

Sak, stil og sjanger

*En resepsjonsanalyse av
Dag Solstads artikkelsamlinger*

Johanne Stende

Masteroppgave i litteraturformidling
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

2016

Sak, stil og sjanger

En resepsjonsanalyse av Dag Solstads artikkelsamlinger

© Johanne Stende

2016

Sak, stil og sjanger. En resepsjonsanalyse av Dag Solstads artikkelsamlinger

Johanne Stende

<http://www.duo.uio.no>

Sammendrag

Dag Solstad har gitt ut fire artikkelsamlinger: *Artikler om litteratur 1966–1981* (1981), *14 artikler på 12 år* (1993), *Artikler 1993–2004* (2004), og *Artikler 2005–2014* (2015).

Samlingene består av til sammen 128 sakprosaetekster av ulike sjangre, deriblant anmeldelser, artikler, essays og foredrag. Denne oppgava er en resepsjonsanalyse av Solstads artikkelsamlinger i et sjangerperspektiv. Det betyr at anmeldelsene av bøkene skal brukes til å diskutere følgende hypotese: Sakprosaforfatteren Dag Solstad skriver samfunnskritiske og saksorienterte artikler og essays i *Artikler om litteratur 1966–1981*, men beveger seg mot en informal og stilistisk orientert gullpennessayistikk fra og med utgivelsen av *14 artikler på 12 år*. Deretter skriver han mer innadvendte, personlige og selvbiografiske essayistiske tekster med et mindre eksplisitt kultur- og samfunnskritisk innhold.

Hypotesen er todelt. Bevegelsen fra den saksorienterte og samfunnskritiske essaytradisjonen til gullpenntradisjonen, innebærer en endring både i stil og innhold. *Artikler om litteratur 1966–1981* består av samfunnskritiske og saksorienterte tekster. Solstad inntar en tydelig posisjon i offentligheten og betraktes som en viktig samfunnsdebattant. I første halvdel av 1980-tallet trekker Solstad seg tilbake fra offentligheten. I *14 artikler på 12 år* kan vi lese innadvendte tekster om romanteoretiske problemstillinger og Solstads eget forfatterskap. *Artikler 1993–2004* domineres av personlige bagatelltekster om ikke-offentlige anliggender, blant annet vennehilsninger og tekster om reiser og sport. Denne typen tekster finner vi også i *Artikler 2005–2014*, men de selvbiografiske og personlige aspektene er blitt enda mer framtrædende. Fjerde samling er preget av mer samfunns- og kulturkritikk enn tredje samling. Likevel oppfattes ikke fjerde samling som en tilbakevending til den tidlige Solstad-prosaen. Årsaken er at kritikernes tillitt til Solstads vurderingsevne er betydelig svekket og at Solstad forholder seg mindre forpliktende til sin egen samtid.

Det er også tydelige stilistiske endringer i artikkelsamlingene. Solstad skriver monologisk i første samling, litterært og ”romanaktig” i andre samling, og i tredje og fjerde samling skriver han dialogisk, prosessuelt og anekdotisk. Det er kombinasjonen av en mer informal-essayistisk skrivemåte og et mer bagatellmessig, personlig og selvbiografisk innhold, som gjør at Solstads to siste artikkelsamlinger plasserer seg i gullpenntradisjonen. *14 artikler på 12 år* kan betraktes som et mellomstadium, der Solstad tar et skritt nærmere gullpenntradisjonen samtidig som han beveger seg bort fra de samfunnskritiske og saksorienterte tekstene som er dominerende i *Artikler om litteratur 1966–1981*.

Forord

Jeg vil takke fem personer. Først en takk til veilederen min, Ståle Dingstad, for hyggelige veiledningstimer, gode råd og raske tilbakemeldinger på e-post. Sistnevnte skal ikke undervurderes, særlig ikke når leveringsfristen er faretruende nær. Takk til mamma for koselige og oppmuntrende tekstmeldinger, og for fine arbeidsdager hjemme hos henne med oppvarning uten like. Takk til Hedda, min gode venninne og korrekturleser. Hun stiller alltid opp, også på kort varsel. Takk til bror, min faste middagspartner på Blindern. Middagene med bror har vært en nødvendig og trivelig avveksling fra masterskrivinga, og har forhindre meg fra å gro fast på lesesalen. Takk til kjæresten min, Lars, for tålmodighet og oppmuntring. Det var forresten Lars som fikk meg til å lese *Professor Andersens natt* (1996). Etter å ha lest romanen tok jeg fatt på ”Hva som foregikk oppe i hodet mitt da jeg skrev *Professor Andersens natt*, i 1966” (2010) i *Artikler 2005–2014*. Det var først da jeg oppdaga Solstads artikkelsamlinger. Takk for godt lesetips, Lars.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
2 Presentasjon av artikkelsamlingene	4
2.1 En gjennomgang av artikkelsamlingene.....	6
2.2 Endringer og utviklinger fra første til fjerde samling.....	10
3 Essayet – en introduksjon	12
3.1 Essayets opprinnelse: en todelt tradisjon.....	14
3.2 Essayet i Norge.....	15
3.3 Den samfunnskritiske og saksorienterte essaytradisjonen	16
3.4 Gullpenntradisjonen	18
3.5 Det norske essayet i dag.....	19
4 Litteraturkritikk – en introduksjon	21
4.1 Sjanger, betingelser og kritikspråk	22
4.2 Kritikk i praksis: vurderingskriterier	23
4.3 Norsk litteraturkritikk i dag.....	24
5 Hoveddel: En resepsjonsanalyse	26
5.1 <i>Artikler om litteratur 1966–1981: Et oppgjør</i>	27
5.2 <i>14 artikler på 12 år: Språklig stemme og romanteori</i>	29
5.3 Virkeligheten i litteraturen: realist eller romantiker?.....	31
5.4 Stil vs. innhold	32
5.5 Monologisk og dogmatisk	33
5.6 <i>Artikler 1993–2004 – stilsikker og mild</i>	35
5.7 En samling bagateller?	35
5.8 Skrivekunst og prosessualitet.....	37
5.9 En ”småborgerlig” ambisjon	39
5.10 Tilbaketrekning fra offentligheten	40
5.11 <i>Artikler 2005–2014</i>	41
5.12 Svanesang og ytringsfrihet	42
5.13 Forpliktelse eller idé?.....	44
5.14 En selvbiografisk samling	45
5.15 Autoritet.....	47
6 Konklusjon	51
Litteraturliste	55

1 Innledning

Dag Solstad (f. 1941) har ved gjentatte anledninger omtalt seg selv som en romanforfatter. Men i den omfattende og mangfoldige bibliografien som strekker seg tilbake til forfatterdebuten i 1965, finner vi også et stort og bredt sakprosaforfatterskap som ofte kommer i skyggen av de ruvende romanene. I denne oppgava skal jeg rette oppmerksomheten mot noen av sakprosautgivelsene, nemlig Solstads fire artikkelsamlinger: *Artikler om litteratur 1966–1981* (1981), *14 artikler på 12 år* (1993), *Artikler 1993–2004* (2004), og *Artikler 2005–2014* (2015).

Jeg skal foreta en resepsjonsanalyse av Solstads artikkelsamlinger i et sjangerperspektiv. Det vil si at jeg skal studere anmeldelsene av Solstads artikkelsamlinger med utgangspunkt i to fokusområder: På den ene siden vil jeg undersøke hva kritikkerne skriver om tekstenes innhold/tematikk og Solstads argumentasjons- og vurderingsevne, og på den andre siden vil jeg se hvordan kritikkerne forholder seg til tekstenes språklige/stilistiske kvaliteter. Det interessante vil være å finne ut hvordan forholdet mellom fokusområdene endrer seg over tid, fra første til fjerde samling, og hvordan denne endringen kan si noe om hvor Solstads samlinger plasserer seg i forhold til to essaytradisjoner.

Opgava baserer seg på følgende hypotese: Sakprosaforfatteren Solstad skriver samfunnskritiske og saksorienterte artikler og essays i *Artikler om litteratur 1966–1981* (1981), men beveger seg mot en informal og stilistisk orientert gullpennessayistikk fra og med utgivelsen av *14 artikler på 12 år* (1993). Deretter skriver han mer innadvendte, personlige og selvbiografiske essayistiske tekster med et mindre eksplisitt kultur- og samfunnskritisk innhold.

Etter innledninga følger en presentasjon av Solstads artikkelsamlinger. Først vil jeg gjøre rede for hvordan samlingene er bygd opp, hva slags type tekster de inneholder, og hvordan samlingene posisjonerer seg i forhold til Solstads resterende forfatterskap. Deretter følger en detaljert gjennomgang av bøkene, basert på en tematisk inndeling av tekstene. Gjennomgangen vil gi følgende opplysninger om hver av samlingene: hva tekstene handler om, hvor mange tekster som kan plasseres innafor de utvalgte emnekategoriene, hvor tekstene eventuelt har stått på trykk tidligere. På denne måten vil jeg kunne synliggjøre en tematisk og sjangermessig bredde innad i bøkene, og forskjeller bøkene imellom.

Dernest følger to introduksjonskapitler som etablerer rammeverket for den videre diskusjonen av oppgavas hypotese. I essay-kapittelet diskuteres Solstads artikkelsamlinger

fra et sjangerproblematisk ståsted. Jeg vil undersøke hvilke sjangerbetegnelser kritikerne bruker når de henviser til tekstene i samlingene, og hva de peker på som kjennetegnende ved Solstads språk. Hvordan Solstad og Forlaget Oktober forholder seg til sjangerspørsmålet, vil også være relevant. Sjangerproblematiseringen er nødvendig for å begrunne hvorfor det er interessant, og kanskje også mest nærliggende, å undersøke Solstads artikkelsamlinger i et essayistisk perspektiv.

I andre del av tredje kapittel vil jeg etablere det essayteoretiske og essayhistoriske rammeverket for den videre diskusjonen. Først vil jeg gi en kort introduksjon til essayets opprinnelse og sjangerens etablering i Norge, ved hjelp av blant andre Jon Haarberg.¹ Jeg vil redegjøre for todelingen i den norske essaytradisjonen og finne ut hva som kjennetegner hver av tradisjonene. Aasmund Olavsson Vinje og Arne Garborg skal brukes som eksempler på essayister innenfor den saksorienterte og samfunnskritiske tradisjonen. I delkapittelet om gullpennessayistikken vil essayantologiene til Erling Nielsen, Carl Fredrik Engelstad og Leif Longum trekkes fram. Etter å ha lansert noen alternative definisjoner av essayet vil jeg bruke en tekst av Eivind Tjønneland til å perspektivere essaydebatten, for deretter å avslutte med å begrunne hvorfor det fortsatt er fruktbart å operere med et skille mellom to norske essaytradisjoner.

Det andre introduksjonskapittelet tar for seg den litteraturkritiske tradisjonen, institusjonen og sjangeren. Først vil det handle om den norske litteraturkritikkens opprinnelse og litteraturkritiske lese- og vurderingsmåter, med støtte av Edvard Beyer og Tomas Forser. Med utgangspunkt i teoretikerne Johan Svedjedal og John Christian Jørgensen, vil jeg undersøke betingelsene for bokanmeldelsen som litteraturkritisk sjanger og hva som kjennetegner kritikkspråket. I det påfølgende delkapittelet skriver jeg om litteraturkritiske vurderingskriterier og journalistiske nyhetskriterier, slik Monroe Beardsley og Per Thomas Andersen har redegjort for dem. Jeg vil også gi et kort innblikk i kritikken av litteraturkritikken, der blant andre Eirik Vassenden er sentral. Kapittelet rundes av med noen refleksjoner om tidsskriftskritikk og litteraturkritikkens rammebetingelser.

Det femte kapittelet utgjør hoveddelen av oppgava. I dette kapittelet skal oppgavas hypotese diskuteres med utgangspunkt i anmeldelser av artikkelsamlingene. Denne delen er orientert rundt de tidligere nevnte fokusområdene. Diskusjonen av anmeldelsen vil blant annet handle om forholdet mellom litteratur og virkelighet i Solstads sakprosa. Motsetningsparet ”realist” og ”romantiker” vil være sentralt, samt kontrastene mellom en

¹ Alle vil bli introdusert første gang de opptrer i oppgava.

stilistisk og en innholdsorientert lese måte. Diskusjonen vil også handle om Solstads dogmatiske kritikerholdning og monologiske skriftpraksis, om hans forfatterambisjon, om hans tilstedeværelse i den offentlige debatt, om kritikernes grad av tillitt til hans argumenter og vurderingsevne, og om selvbiografiske aspekter og forfatterautoritet.

Anmeldelses materialet er forholdsvis lett tilgjengelig. Flesteparten av anmeldelsene fant jeg digitalt. De nyeste anmeldelsene kan leses på den respektive avisas eller tidsskriftets nettsider. Artikkeldatabasen A-tekst og Nasjonalbibliotekets nettsider har vært nyttige verktøy for å skaffe til veie eldre anmeldelser. Fire anmeldelser er ikke digitalisert.² Men etter å ha vært på leting i Nasjonalbibliotekets mikrofilmruller, er også disse inkludert i oppgava. Materialet består av til sammen 39 anmeldelser.

Det er blitt skrevet og forsket mye på Solstads forfatterskap, noe vi kan se av antallet artikler, anmeldelser, masteroppgaver og doktoravhandlinger. Men det skjønnlitterære forfatterskapet er viet langt mer oppmerksomhet enn sakprosautgivelsene. Med unntak av anmeldelser er det skrevet påfallende lite om Solstads artikkelsamlinger, særlig i akademia. Jeg har ikke funnet noen sammenlignende studier av alle artikkelsamlingene og ingen har foretatt en resepsjonsanalyse av dem, slik jeg skal gjøre. Men jeg skal kort nevne noen tidligere forskningsbidrag. Kristian Wedbergs ”Den store forfatterens tale: Om Solstads sakprosa” (2013) er publisert i *Sakprosa*, et tidsskrift utgitt av Forskningsmiljøet Norsk Sakprosa og institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitetet i Oslo. Trond Haugen er forfatteren av ”Virkelighetens stil; noen nedslag i Dag Solstads sakprosaforfatterskap” (2012). Artikkelen er publisert i tidsskriftet *Prosa*, utgitt av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening. Wedbergs forskningsbidrag er ikke relevant i denne oppgava, men jeg vil benytte meg av Trond Haugens artikkel.³ Jeg vil også støtte meg på Inger Østenstads doktoravhandling *Hvorfor så stor? En litterær diskursanalyse av Dag Solstads forfatterskap* (2009), utgitt av det humanistiske fakultet ved Universitet i Oslo.

² Dette gjelder anmeldelsene til disse kritikerne (anmeldelsenes publiseringsår er oppført i parentes): John Stanghelle (1981), Anonym (1981), Jan Askelund (1993) og Bjørn Aagenæs (1993).

³ Wedbergs artikkel omhandler Solstads ”Om meddelelsens problem” i *3 essays* (1997). Dette essayet er ikke inkludert i noen av artikkelsamlingene. Dette kommer jeg tilbake til i andre kapittel.

2 Presentasjon av artikkelsamlingene

”Dette er fjerde gangen jeg samler mine artikler og gir dem ut, det skjer med jamne mellomrom, ca. 10–15 år mellom hver gang” (Solstad 2015: 8). Sitatet er hentet fra forordet i Solstads fjerde artikkelsamling: *Artikler 2005–2014* (2015). Deretter lister han opp titlene på de tidligere samlingene, fra første til tredje samling: *Artikler om litteratur 1966–1981* (1981), *14 artikler på 12 år* (1993), og *Artikler 1993–2004* (2004).⁴ I de fire samlingene kan vi lese til sammen 128 sakprosaetekster av ulike sjangre. 116 av disse har stått på trykk tidligere, i aviser, tidsskrifter eller bøker. De 12 resterende tekstene har alle vært framført ved en tidligere anledning, enten som taler, foredrag eller debattinnlegg.

Solstad har, i tillegg til sine skjønnlitterære utgivelser, skrevet og utgitt sakprosa, blant annet en rekke fotballbøker. De to utgivelsene som er mest nærliggende å nevne i forbindelse med artikkelsamlingene, er *Tilbake til Pelle Erobreren? Artikler og intervjuer om arbeiderlitteratur* (1977) og *3 essays* (1997). Førstnevnte er et hefte med to intervjuer og fem tekster Solstad har skrevet. Disse fem tekstene har stått trykk i *Røde Fane* eller *Profil* i perioden 1973–1977, og er også inkludert i *Artikler om litteratur 1966–1981*.⁵ Men i Solstads første artikkelsamling gis det ingen opplysninger om at disse tekstene har stått på trykk i *Tilbake til Pelle Erobreren?* En av tekstene i *3 essays* er gjenopptrykt i *Artikler 1993–2004*.⁶ Årsaken til at Solstad ikke omtaler *Tilbake til Pelle Erobreren?* og *3 essays* som artikkelsamlinger, er relatert til omfanget. Utgivelsene inneholder ikke mange nok tekster.

Tekstene i de fire artikkelsamlingene er ikke revidert for å skape et helhetlig verk, men er gjengitt i sin opphavelige form og ordnet i kronologisk rekkefølge etter når de opprinnelig er publisert, skrevet eller framført. Hver tekst er utstyrt med en kommentar som gir opplysninger om tekstens opprinnelige publiseringskontekst: når og hvor teksten eventuelt har stått på trykk eller vært framført tidligere. Enkelte ganger utvider Solstad kommentaren med personlige refleksjoner og andre opplysninger som er knyttet til teksten og mottakelsen av den. Solstad bruker også fotnoter. Fotnotene ser ut til å være satt inn etter Solstads forgodtbefinnende, og fungerer som forklarende og utdypende tillegg til teksten.

⁴ Når Solstad skriver at han utgitt fire samlinger med artikler, velger han å utelukke tre ikke-skjønnlitterære utgivelser fra betegnelsen ”artikkelsamling”: *Tilbake til Pelle Erobreren* (1977), *Sleng på byen – Petiter* (1983), og *3 essays* (1997).

⁵ ”Om *Sauda! Streik!*” (1973), ”Hvem er det som snakker? Del 1” (1975), ”Hvem er det som snakker? Del 2” (1976), ”Tyskerne skal hakke tenner av redsel? Roman om ungdommens kamp i de tyskokkuperte delene av Sovjetunionen” (1976), ”Tilbake til *Pelle Erobreren?*” (1976).

⁶ ”Fredrik Wandrup, Geir Mork og deres samtid”. Anmeldelsen sto på trykk første gang i *Klassekampen* i 1995.

Artikkelsamlingene kan betraktes som biprodukter til Solstads primære forfatterskap: romanene. De fleste tekstene er leilighetstekster og bestillingsverk, det vil si at de er skrevet til en spesiell anledning eller bestilt av en bestemt oppdragsgiver. Andre tekster er blitt til i yrkessammenheng, for eksempel da Solstad var med i redaksjonen i *Profil* (1966–66 og 1975–76) og det året han var ansatt i *Klassekampen* (1979). Solstad kommenterer tekstenes opprinnelse i forordet i første samling: ”Når jeg har gått gjennom alle disse artiklene så slår det meg at alle sammen, bortsett fra en, har vært pliktløp. Bare én artikkel på femten år har jeg skrevet frivillig” (Solstad 2000: 6).⁷ Mange av tekstene i samlingene er altså betalt arbeid, ikke fritidssysler.

Blant leilighetstekstene finner vi blant annet tekster som er skrevet i forbindelse med jubileet til en forfatter eller annen intellektuell, slik som Agnar Mykles 70-årsdag, Geir Berdahls 50-årsdag, Stein Mehren 60-årsdag, Otto Hagebergs 70-årsdag, og Vigdis Hjorths 50-årsdag. Bestillingsverkene har blitt til på mange måter: Når Studentersamfunnet i Bergen bestiller et innledningsforedrag til et møte, når tidsskriftet *Arkitektnytt* tilbyr Solstad å annelde en sakprosa-bok, når Solstad blir spurt om å bidra til en katalog i forbindelse med en kunstutstilling, når tidsskriftet *Agora* lurer om Solstad vil skrive en tekst om Freud, når Solstad bestilles som foredragsholder under Ibsen-seminaret i Beijing, eller når Solstad under sitt kvinnelige pseudonym ”Dagny Solstad” stepper inn som reserve i den kvinnedrevne *Klassekampen*-spalta ”Dekknavn Doris”.

Mange av sakprosa-tekstene er personlige, enten de handler om Solstads liv og forfatterskap, hans forfatterkollegaer og venner, eller om reiser han har foretatt og begivenheter han har overvært. Kritiker Trond Haugen tolker Solstads sakprosa-tekster ”som en slags forfatterens sekundære selvangivelse”, fordi Solstad bruker sakprosaen til å analysere og kommentere sitt skjønnlitterære forfatterskap (Haugen 2012). Solstad skriver blant annet om bruken av Ibsen i sine romaner og går løs på kritikerne som feiltolker hans romaner. Solstad skriver ikke bare om forfatterskapet sitt, men om andre personlige anliggender: Om sine vandringer i Oslo, innenriksflyvninger i Norge, lesninger av Georg Johannesen, Henrik Ibsen og Marcel Proust, og om skøytesesonger han har fulgt, fotballkamper han har sett, oppveksten i Sandefjord, sitt første møte med Kjell Heggelund, og om pub-runden med Vigdis Hjorth.

⁷ *Dagbladet*-kronikken ”Respekten for arbeid” (1968) er den eneste teksten i første artikkelsamling Solstad hevder å ha skrevet frivillig.

2.1 En gjennomgang av artikkelsamlingene

For å gjøre presentasjonen av artikkelsamlingene noenlunde oversiktlig, har jeg latt meg inspirere av Solstads egen kategorisering av tekstene i *Artikler 1993–2004*. På bakgrunn av tekstenes emne, deler han tekstmaterialet inni i sju kategorier: Hilsener til kollegaer og venner, artikler om reiser i en eller annen form, artikler om sport, anmeldelser av biografier, forord eller etterord til skjønnlitterære tekster, artikler om politikk, og artikler om ”annet” (Solstad 2004: 7, 8). Denne presentasjonen vil også basere seg på en tematisk inndeling av tekster, med utgangspunkt i Solstads kategorier og egenlagde kategorier. Tekstene kan kategoriseres på mange måter avhengig av hvilke kategorier som benyttes. Jeg har valgt de kategoriene som virker mest hensiktsmessige i forbindelse med hver av samlingene.

Artikler om litteratur 1966–1981 inneholder 56 sakprosa-tekster fordelt på 428 sider, i tillegg til forord og innholdsliste. Fire tekster, opprinnelig foredrag, står på trykk for første gang.⁸ De resterende 52 tekstene har stått på trykk ved én anledning tidligere, i tilsammen 11 publiseringskanaler: tre aviser (23 tekster)⁹, seks tidsskrifter (27 tekster)¹⁰, og to bøker.¹¹

27 av 56 tekster er anmeldelser av skjønnlitterære bøker. Bare tre av disse er anmeldelser av kvinnelige forfatters bøger. Åtte av anmeldelsene har opprinnelig stått på trykk i *Klassekampen*, sju i *Vinduet*, seks i *Profil*, tre i *Dagbladet*, to i *Arbeiderbladet*, og én i *Røde Fane*. Sju tekster handler om politikk og forholdet mellom litteratur og klasse. To av tekstene har stått på trykk i *Profil*, tre i *Klassekampen*, og to er foredrag som er tidligere uttrykte. I elleve av tekstene skriver Solstad om litterære problemstillinger, forfatterens posisjon i samfunnet, og om den litterære institusjon. Fem av dem er opprinnelig trykt i *Profil*, én i *Vinduet*, én i *Arbeiderbladet*, én i *Dagbladet*, og én i *Moderne Prosa* (1986). De to resterende tekstene i denne kategorien er opprinnelig holdt som foredrag. Foredraget om Forfatterforeninga er tidligere uttrykt, mens *Dagbladet* har trykt en forkortet utgave av foredraget om Bokklubben Nye Bøker.

Fem tekster er ikke tradisjonelle anmeldelser, men lengre tekster om andre forfattere og deres forfatterskap. Disse har opprinnelig stått på trykk i følgende publiseringskanaler:

⁸ ”Foredrag på Forfatterforeningens seminar på Voksenåsen” (1970), ”Et langt foredrag om materialismen, polemikk mot dogmatismen...” (1978), ”Foredrag på AKP(m-l)s kulturseminar på Dokka” (1980), og ”Bokklubben Nye Bøker en trussel mot venstresidas fornuft” (1981).

⁹ 16 artikler i *Klassekampen*, fire i *Dagbladet*, og tre i *Arbeiderbladet*.

¹⁰ 14 artikler i *Profil*, ni i *Vinduet*, én i *Røde Fane*, én i *Bonniers Litterära Magasin*, én i *Vår Samtid*, og én i *Thema, Organ for Gymnassamfunnet Brage*.

¹¹ Når jeg skriver at 52 tekster har stått på trykk ved én anledning tidligere, forholder jeg meg til den informasjonen som står oppgitt av i første artikkelsamling. Det var først i ettertid jeg oppdaget at fem av tekstene også har stått på trykk i *Tilbake til Pelle Erobreren?* (1977), som nevnt i sjette fotnote.

Organ for Gymnassamfunnet Brage, Vinduet, Profil, Klassekampen, og i *Forfatternes litteraturhistorie, bind 111* (1981). De seks tekstene som ikke er nevnt hittil, handler om en rekke forskjellige emner: én om kunst, to om teater, én om film, én om forfattervirksomheten, og én om Solstads egen prosatekst. Fire av dem er opprinnelig trykt i *Klassekampen*, én i *Vår Samtid*, og én i *Bonniers Litterära Magasin*.

I 1993 gjør Solstad et utvalg av de sakprosatekstene han har skrevet i perioden 1981–1993, og gir ut sin andre artikkelsamling: *14 artikler på 12 år*. Samlinga inneholder 14 artikler og er 140 sider lang, i tillegg til innholdsliste og etterord. Tre av tekstene – én tale og to foredrag – er tidligere uttrykte.¹² De resterende 11 tekstene har stått på trykk ved én eller flere anledninger tidligere, i til sammen ti publiseringskanaler: tre aviser (6 tekster)¹³, tre tidsskrifter¹⁴, tre bøker, og én katalog til en kunstutstilling.

Solstad innleder samlinga med å angripe de norske matvanene og den norske folkekarakteren. Artikkelen sto opprinnelig på trykk i *Klassekampens* julenummer i 1982. ”Drømmemålet” (1982) handler om fotball og er tidligere trykt i tidsskriftet *Samtiden*. Samlinga inneholder én anmeldelse av en bok om to arkitekter, med tidsskriftet *Arkitektnytt* som opprinnelig publiseringskanal. En annen tekst handler om malerkunst og har stått på trykk i katalogen *John David Nielsen. Malerier 1990–93* (Galleri K, Oslo 1993). Solstad skriver om sin tilbaketrekning fra offentligheten i en tekst som trykkes for tredje gang, etter først å ha stått på trykk i *Klassekampen* og deretter i *Kampen om litteraturen* (1984).

To tekster er skrevet til forfatterjubilanter: Den ene er til Agnar Mykle og har stått på trykk i *Klassekampen*, den andre er en tidligere uttrykt tale til Kjell Askildsen. Romanteori, Marcel Proust og James Joyce er emnet for to av tekstene i samlinga. ”På sporet av den tapte tid” (1992) er trykt i tidsskriftet *Kritikkjournalen*, og ”Proust (og Joyce) en sammenfatning” (1993) i den svenske avisa *Expressen*. Talen Solstad holdt ved mottakelsen av Nordisk Råds litteraturpris i 1989, ble først trykt i *Aftenposten* og dernest i *Norsk Litterær Årbok* (1989), og står i samlinga på trykk for tredje gang. Fire tekster handler om Solstads forfatterskap og -virksomhet, særlig om romanene *Roman 1987* (1987) og *Medaljens forside* (1990). Én av dem har stått på trykk i *Klassekampen*, tre av dem er opprinnelig foredrag. To av foredragene er tidligere uttrykte, det tredje er å finne i *Syntese i historieskrivingen* (1992).

Elleve år etter utgivelsen av *14 artikler på 12 år*, samler Solstad et utvalg av sine sakprosatekster for tredje gang og gir ut *Artikler 1993–2004* (2004). Samlinga inneholder 33

¹² ”Foredrag for én person” (1988), ”Kjell Askildsen 60 år” (1989), ”Romanen på oppdrag” (1990).

¹³ Fire artikler i *Klassekampen*, én i *Aftenposten*, og én i *Expressen*.

¹⁴ *Samtiden*, *Arkitektnytt* og *Kritikkjournalen*.

tekster fordelt på 309 sider, i tillegg til forord og innholdsliste. 32 tekster har stått på trykk én eller to ganger tidligere.¹⁵ Vi kan telle til sammen 27 publiseringskanaler: 16 bøker, fem aviser (11 tekster)¹⁶, tre festskrift, to tidsskrift¹⁷, og én katalog til en kunstutstilling.

Som nevnt tidligere, foretar Solstad en tematisk inndeling av tekstene i tredje samling. Men Solstad gjør en bommert når han lister opp antallet tekster i hver av de sju kategoriene: $8^{18}+5+4+4+4+1+2$ (Solstad 2004: 7, 8). Summen er ikke 33, men 28. Fem av tekstene i samlinga er altså utelatt i Solstads regnestykke. Er dette en glipp fra Solstads og forlagets side? Uansett hva årsaken måtte være, er det på sin plass å nevne at alle de 33 tekstene er inkludert i denne presentasjonen, derfor vil inndelingen av tekstene til en viss grad være forskjellig fra den inndelingen Solstad selv foretar.

Åtte tekster er hilsener til venner og kollegaer, det vil si nesten en fjerdedel av tekstene i samlinga. Hilsningene har stått på trykk i følgende publiseringskanaler: to i *Klassekampen*, to i festskrift, og fire i bøker som er dedikert til en bestemt forfatter, men som ikke er titulert ”festskrift”. Tekster om reiser i en eller annen form, er det fem av i samlinga. Én av reisetekstene har stått på trykk i *Klassekampen*, en annen i tidsskriftet *Internorad*, og de resterende tre i bøker: *Denne forunderlige by. Forfattere skriver om Oslo* (1993), *Lesebok 1994. Nei til EU* (1994), *Tyve toner* (1997). Som også Solstad har regnet seg fram til, handler fire tekster om sport. Én har stått på trykk i *Tønsbergs Blad* og deretter i boka *Brev fra en dikter* (2003), én annen i *Klassekampen*, og de to siste er trykt i bøker: *Det er ikke gull alt som glimrer. 22 forfattere skriver om OL-øvelser og lignende* (1993) og *Fotball 95* (1995).

Fire av tekstene er anmeldelser av biografier. Tre av dem har stått på trykk i aviser: *Klassekampen*, *Dag og Tid* og *Dagsavisen*. *Klassekampen*-anmeldelsen ”Fredrik Wandrup, Geir Mork og deres samtid” (1995) har også stått på trykk i *3 essays* (1993). Den fjerde biografianmeldelsen har tidligere vært trykt i tidsskriftet *Prosa*. I samlinga finner vi også tre forord eller etterord til skjønnlitterære bøker: Et etterord til diktsamlinga *Kjell Heggelund. Samlede dikt* (1996), et etterord til brevromanen *Brev til min kone* (2001), og et forord til nyutgivelsen av Anders Byes roman *Omkring Sara* (2003). ”Panel. Chateau Neuf 99 høst” (1999), tidligere uttrykt, er den eneste teksten i samlinga med et politisk innhold.

To av samlingens 33 tekster handler om Henrik Ibsen. I ”En aldrende manns sjalusi” (1998) gjør Solstad en tolkning av Arnold Rubek i *Når vi døde våkner*, i den andre skriver

¹⁵ ”Panel. Chateau Neuf 99 høst” (1999) er den eneste teksten som ikke har stått på trykk tidligere.

¹⁶ Sju i *Klassekampen*, én i *Dagbladet*, én i *Dag og Tid*, én i *Tønsbergs Blad*, én i *Dagsavisen*.

¹⁷ *Internorad* og *Norsk Shakespeare- og teatertidsskrift*.

¹⁸ På s. 7 skriver Solstad at samlinga inneholder sju hilsener til kollegaer og venner. Men på s. 11 informerer han om at én artikkel er lagt til, og korrigerer antallet slike artikler til åtte.

han om bruken av Ibsen i eget forfatterskap. Førstnevnte tekst kan leses i *Scandinavian Words* (1998), sistnevnte er holdt som foredrag og trykket i *Klassekampen*. To tekster handler om kunst. Den ene er tidligere publisert i *Norsk kunstårbok 2000*, den andre i *Katalog: Håvard Vikhagen* (1996). ”7 forsøk” (1995) er Solstads refleksjon om forfattervirksomheten, og har stått på trykk i boka *Skrift* (1995). I en annen tekst, opprinnelig trykt i *Klassekampen*, skriver ”Dagny Solstad” om barne- og ungdomsdyrkelsen i samfunnet og kritiserer Litteraturkritikerlagets pris. Samlinga inneholder også en tretti siders lang tekst om den engelske kongemakta i perioden 1398–1485, tidligere trykt i *Norsk Shakespeare- og teatertidsskrift*. I en av samlingens korteste tekster kritiserer Solstad en Dagbladet-journalist for dårlig journalistisk praksis. Teksten er tidligere publisert i *Dagbladet*.

Artikler 2005–2014 er tittelen på Solstads fjerde og hittil siste artikkelsamling. Den er 528 sider lang og inneholder 25 tekster. Fire av tekstene, opprinnelig foredrag eller taler, har ikke stått på trykk tidligere.¹⁹ De resterende 21 tekstene har stått på trykk én eller flere ganger, i til sammen 17 forskjellige publiseringskanaler: fem festskrift, fire bøker, tre tidsskrift (7 artikler)²⁰, to aviser (2 artikler)²¹, to kataloger til kunstutstillinger, og et hefte utgitt i forbindelse med Festspillene i Bergen. Sju av tekstene som har stått på trykk tidligere, har også vært framført som foredrag eller taler. Inkluderer vi de fire foredragene og talene som står på trykk for første gang, ser vi at 11 av 25 tekster har vært framført ved en eller annen tidligere anledning.

Fem tekster handler om andre forfattere og deres forfatterskap. Foredraget ”Ung mann leser Georg Johannesen med uhørt begeistring anno 1960” (2014) er ikke trykt tidligere. ”Gombrowicz forever” (2004) er opprinnelig et foredrag, og har i tillegg stått på trykk i *Röster om Gombrowicz* (2010). Både foredraget ”Alvorets århundre” (2006) og teksten ”Om *Brand* av Henrik Ibsen” (2008), har stått på trykk i *Norsk Shakespeare- og teatertidsskrift*. Men *Brand*-teksten ble opprinnelig utgitt i et hefte i forbindelse med Festspillene i Bergen i 2008. Freud-teksten er tidligere publisert i tidsskriftet *Agora*.

To av samlingens 25 tekster har et politisk innhold. Den ene er ”17. Mai-tale i Sandefjord” (2011), som ble trykt i *Sandefjords Blad* samme dag Solstad holdt talen. Den andre er Solstads kanskje mest kritiserte og omdiskuterte sakprosa-tekst: ”Om ytringsfriheten” (2008). Ytringsfrihet-teksten sto først trykt i *Samtiden* og ble deretter framført på

¹⁹ ”Foredrag i Chile” (2008), ”Om *Irr! Grønt!*, min første roman, 1969” (2010), ”’Biography’, ’Miraclet’, ’The Mirror’. Elmgreen & Dragsets utstilling i Astrup-Fernley-museet” (2014), ”Ung mann leser Georg Johannesen med utsøkt begeistring anno 1960” (2014).

²⁰ Tre i *Norsk Shakespeare- og teatertidsskrift*, tre i *Samtiden*, én i *Agora*.

²¹ *Sandefjords Blad* og *Bergens Tidende*.

Litteraturhuset i Oslo. Vi finner fem hilsninger i samlinga, alle er opprinnelig festskrift-bidrag. I fem av samlingens tekster skriver Solstad om sitt forfatterskap og sin forfattervirksomhet: Det mystiske e-post-intervjuet har usikker publiseringsstatus,²² én tale og et foredrag er tidligere utrykte, og to tekster har stått på trykk i tidsskriftet *Samtiden*, men er opprinnelig holdt som foredrag.

Tre artikler handler om sport og er tidligere trykt i bøker: *Folkets stadion. Bislett* (2005), *32 land, 33 tekster* (2010), og *VM i fotball 2014* (2014). Tre artikler er skrevet i forbindelse med en kunstutstilling: Et katalogforord til en utstilling i Oslo, en katalogtekst til en utstilling i Tyskland, og en tidligere uttrykt åpningstale ved en utstilling i Oslo. Talen Solstad holdt under åpningen av Festspillene i Bergen i 2012, sto i etterkant på trykk i *Bergens Tidende*. Den eneste anmeldelsen i samlinga, ”Jakten på den historiske Ibsen” (2006), er opprinnelig trykt i *Norsk Shakespeare- og teatertidsskrift*.

2.2 Endringer og utviklinger fra første til fjerde samling

Gjennomgangen av artikkelsamlingene synliggjør en tematisk og innholdsmessig endring. Denne endringen skal diskuteres nærmere i oppgavens hoveddel, men jeg vil kort oppsummere noen hovedtrekk. Antallet bokanmeldelser reduseres drastisk fra første til fjerde samling: 27, 1, 4, 1. I perioden 1966–1981 skriver Solstad mange og forholdsvis korte anmeldelser av skjønnlitterære bøker. De få anmeldelsene han skriver etter 1981, er lengre anmeldelser av biografier. Solstad skriver færre prinsipielle og politiske tekster med åra. Mange av tekstene i første samling har et mer eller mindre eksplisitt politisk budskap, i tredje og fjerde samling finner vi henholdsvis én og to tekster om politikk. Solstad skriver om fotball allerede i 1980-åra, men skriver stadig mer om sport. Antallet sportstekster fordeler seg slik, fra første til fjerde samling: 0, 1, 4, 3. I *Artikler 2004–2015* er hele 153 sider viet sport. I andre samling dukker det opp en ny sjanger som er særlig framtrædende i de to påfølgende samlingene: hilsninger til venner og kollegaer.

Vi kan også se en endring i hvilke publiseringskanaler tekstene opprinnelig har stått på trykk i. Av de 56 tekstene i første samling, har 23 stått på trykk i aviser og 25 i tidsskrifter. Bare to av tekstene er opprinnelig trykt i bøker. I tredje samling har 11 tekster stått på trykk i aviser, tre i tidsskrift, og 15 i bøker. I fjerde samling er fordelingen slik: Sju tekster er opprinnelig trykt i tidsskrift, fem i festskrift, fire i bøker, og to i aviser. I løpet av

²² ”Intervju, Russland, e-mail, 2006” er den eneste teksten Solstad ikke veit om har stått på trykk tidligere eller ikke.

forfatterkarrieren skriver Solstad færre sakprosa-tekster som publiseres i aviser, og flere som trykkes i bøker eller festskrift. Denne utviklingen har blant annet sammenheng med tekstenes sjanger og emne. Den drastiske reduksjonen i antallet bokanmeldelser fører til at de tre siste samlingene totalt sett inneholder færre tekster som opprinnelig har stått på trykk i aviser.

Det er ikke urimelig å anta at Solstads utvikling som sakprosaforfatter – fra avis- og tidsskriftforfatter, til bok-, tidsskrift og festskriftforfatter – kan settes i sammenheng med hans forfatterautoritet. Det er mer status forbundet med det å få en tekst på trykk i en bok, der forfatteren ofte har bedre plass til utdypende refleksjon om emnet, sammenlignet med det å skrive kortere avisanmeldelser. Endringen i tekstenes opprinnelige publiseringskanaler fører til at den sene Solstad henvender seg til et annet publikum enn den tidlige Solstad. En avisartikkel og en avisanmeldelse vil sannsynligvis nå et bredere (kanskje også forskjellig?) publikum enn et festskriftbidrag og et forord i en skjønnlitterær bok. Når sakprosa-tekstene samles og gis ut i bokformat, har tekstene potensiale til å nå et nytt publikum som kanskje ikke ville kommet over tekstene da de sto på trykk i sin opprinnelige publiseringskanal.

Artikkelsamlinger er komplekse utgivelser. En masse enkeltstående sakprosa-tekster om ulike emner og av ulike sjangre, samles og utgis mellom stive permer. Hver tekst løsrives fra sin opprinnelige publiseringskontekst, det være seg en avis- tidsskrift- eller bokside, og settes inn i en ny sammenheng. Den støvete anmeldelsen løftes fram fra Klassekampens arkiver og får boltre seg på nytrykt papir – og Solstad og forlaget får noen ekstra kroner i kassa. Alle tekstene likestilles, uavhengig av lengde, emne og opprinnelig publiseringskontekst. Om tekstene tåler overgangen til nytt format eller ikke, er en studie i seg selv. Men det interessante er at leseren kan finne forbindelser og linjer mellom tekstene, som først kommer til syne når tekstene står side om side i artikkelsamlingene.

Et annet interessant aspekt ved samlingene, er at sjangermangfoldet krever at Solstad inntar mange ulike roller. Dette rollespillet kommenterer Ane Farsethås i sin anmeldelse av tredje samling: ”Uten annen rød tråd enn opphavsmannen blir ’Artikler 1993–2004’ nærmest for en intellektuell avis å regne, der den tidligere journalisten Solstad inntar alle roller: bokanmelder, reiseskribent, sportsjournalist, portrettør, debattant, kommentator” (2004).²³ Solstad glir fra den ene rollen til den andre og ser ut til å beherske dem alle. Rollespillet gjør spørsmålet om sjanger problematisk. Hvilken sakprosa-sjanger kan vi vurdere samlingene opp mot? Dette spørsmålet danner utgangspunktet for neste kapittel.

²³ I alle referansene til bokanmeldelsene, vil jeg utelate forfatternavnet fra referanse-parentesen når forfatternavnet står oppgitt i setningen. Dette for å unngå gjentakelser.

3 Essayet – en introduksjon

Presentasjonen av artikkelsamlingene viser at Solstad skriver innenfor et bredt spekter av sakprosa sjangre: kåserier, artikler, essays, reiseskildringer, foredrag og taler. Flertallet av kritikerne skriver lite eller ingenting om den sjangermessige spennvidden i samlingene. En del kritikere kaller tekstene ”artikler”, andre ”essays”, og noen bruker sjangerbetegnelsene om hverandre. I anmeldelsene av første samling er følgende betegnelser i omløp: litterære artikler, artikler, essays, anmeldelser og foredrag. Disse betegnelse, i tillegg til taler og kåserier, blir benyttet av kritikerne også i de resterende anmeldelsene fra 1993, 2004 og 2015.

Kanskje kan *litterær sakprosa* fungere som en samlebetegnelse for Solstads sakprosa tekster. Påstanden virker ikke urimelig hvis vi tar en kikk på anmeldelsene av samlingene. Kjartan Fløgstad omtaler tekstene i første samling som ”litterære artikler” (1981). Bjørn Aagenæs hevder at Solstad skriver ”romanaktig og nesten litterært” i andre samling (1993). Språket i tredje samling er preget av ”skjønnlitterære grep”, i henhold til Hanne Andrea Kraugerud (2004). Tore Rem peker på spenningen mellom Solstads prosa og skjønnlitteratur: ”Det er mye litteratur i denne sakprosaen; slik det er mye sakprosa i Solstads litteratur” (2004).

Aslak Sira Myhre framhever også likhetene mellom Solstads skjønnlitterære og prosaiske språk, i sin anmeldelse av tredje samling: ”Ikke bare i tematikk, men også i måten å bruke språk på, måten å skrive på eller syntaksen, er Solstad stadig likere seg sjøl, uavhengig om han skriver artikler eller romaner” (2004). Atle Christiansen peker på den samme tendensen: ”Han skil neppe særleg mellom 10 sider med roman og 10 sider med artikkel når det kjem til spørsmålet om å gi det lyd, form, stil eller kva det nå er det som ikkje er rette og gode meiningar, men litteratur” (2004). Frode Helmich Pedersen sammenligner Solstads skjønnlitterære og prosaiske jeg-person: ”... jeg personen i disse artiklene skiller seg ikke stort fra den Solstad som er hovedperson i sin egen roman” (2004).

Kritikerne er samstemte: Solstad-prosaen befinner seg i et grenseland mellom sakprosa og skjønnlitteratur. I 22²⁴ av totalt 39 anmeldelser, ser vi at essaysjangeren dukker opp i minst én av tre sammenhenger: Kritikerne omtaler én eller flere tekster som ”essays”, kritikerne kaller boka en ”essaysamling”, kritikerne henviser til Solstad som en ”essayist”. Altså hevder over halvparten av kritikerne at det er en direkte forbindelse mellom den

²⁴ Dette gjelder anmeldelsene til følgende kritikere (etternavn): Eikli, Bache-Wiig, Borge, Jónsson, Talen, Johansen, Enger, Tjønneland, Aagenæs, Farsethås. Ustvedt, Haugen (to anmeldelser), Hverven, Næss, Wulfsberg, Eidsvåg, Haagensen, Borge, Igland, Aavitsland, Skjeldal.

anmeldte samlinga og essayet. Essaysjangeren dukker opp i anmeldelser fra alle de fire utgivelsesbolkene: 1981, 1993, 2004, og 2015.

I avhandlingen til Inger Østenstad, førsteamanuensis i allmenn litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo, omtales flere av tekstene i første samling som essays, deriblant ”Det trivielle/det fantastiske – flukt/akseptasjon” (1967) og ”Tingene og verden” (1967) (Østenstad 2005: 105, 125). På et seinere tidspunkt benytter hun betegnelsen ”litterære essays”, når hun viser til Solstads tidligste sakprosaetekster (Østenstad 2009: 136). I likhet med kritikerne framhever også Østenstad de litterære kvalitetene ved Solstads saklige språk. Nettopp på grunn av de litterære kvalitetene er det kanskje mest nærliggende å kategorisere Solstads sakprosaetekster som essays, fordi essayet er en mer litterær sakprosa sjanger enn artikkelen.

Men hva med Solstad og Forlaget Oktober, hvordan forholder de seg til spørsmålet om sjanger? I likhet med kritikerne veksler Solstad mellom å kalle tekstene artikler og essays. Tvetydigheten møter oss allerede i forordet i første samling: ”Denne boka er et bredt utvalg av de artiklene jeg har skrivi om litteratur ... som helhet gir det et uttrykk for hvordan jeg sjøl ønsker å bli oppfatta som essayist, i ettertankens lys” (Solstad 2000: 5). I en fotnote til *Dagbladet*-kronikken ”Respekten for arbeid” (1968), nevnes både artikkelen og essayet i én og samme setning: ”Denne artikkelen her ... utmerker seg i mitt essayistiske forfatterskap ...” (Solstad 2000: 113). Solstad skriver artikler, men vil bli oppfatta som en essayist. 34 år seinere innleder han fjerde samling slik: ”Jeg blir mer og mer opptatt av å skrive artikler, eller essays, som man kanskje burde ha kalt det. I det året som er gått, 2014, skrev jeg artikler, eller essays, i et sett ...” (Solstad 2015: 7). Sjanger-tvetydigheten er tydelig også på nettsidene til Forlaget Oktober, i deres beskrivelse av første samling: ”Boken inneholder over 50 artikler, hentet fra *Profil*, *Klassekampen*, *Vinduet* og andre organer der Solstad har publisert sine essays” (Anonym, Forlaget Oktober).

Det kan se ut til at Solstad og Forlaget Oktober setter likhetstegn mellom artikkelen og essayet, eller at de bruker artikkelen som en fellesbetegnelse for en rekke undersjangre, deriblant essayet. Kanskje er det derfor Solstad og forlaget har valgt å innlemme sjangerbetegnelsen ”artikkel” i tittelen på samtlige samlinger. Formålet med denne første sjangerproblematiserende delen av essay-kapittelet, er å vise at Solstad skriver sakprosaetekster, tilsynelatende artikler, samler dem og selger dem som artikkelsamlinger, men når bøkene leses av kritikerne og når forlaget og Solstad selv omtaler dem, skyves de inn i essaytradisjonen. Denne forskyvningen forårsakes også av utgivelsesformatet. Tekstene er ikke lenger løsrevne artikler, anmeldelser, foredrag og essays som ligger bortgjemte i

avisenes eller tidsskriftets arkiver, men utgis i et format som har et lengre tidsperspektiv: bøker for bokhylla, bokmarkedet og bokkulturen.

Selv om ikke *alle* tekstene i Solstads artikkelsamlinger kan karakteriseres som essays, og selv om graden av essayistiske trekk kan variere fra én tekst til en annen, har jeg i denne første delen av kapittelet også forsøkt å vise at det er interessant, og kanskje også mest nærliggende, å undersøke samlingene i et essayistisk perspektiv. Resten av kapittelet vil derfor brukes til å etablere et essayhistorisk og essayteoretisk rammeverk for den videre diskusjonen av oppgavas hypotese. Hva er og har vært kjennetegnende ved det norske essayet og den norske essaytradisjonen? Det vil verken mulig eller ønskelig å gi et fyllestgjørende svar på spørsmålet i dette kapittelet. Formålet med essayintroduksjonen er å skissere to motstridende essaytradisjoner Solstads artikkelsamlinger kan vurderes opp mot. Det er en forenkling å forholde seg til bare to essaytradisjoner, da det finnes en rekke essayistiske strømninger, essayister og essaytyper som ikke er inkludert her. Men forenklingen er nødvendig for at diskusjonen av oppgavas hypotese skal være gjennomførbar på et begrenset antall sider, og for å synliggjøre *tendenser* og *utviklinger* i Solstads artikkelsamlinger.

3.1 Essayets opprinnelse: en todelt tradisjon

Essayet oppstår i Bordeaux i 1580, når den franske adelsmannen Michel de Montaigne utgir sine *Essais*. Jon Haarberg, professor i allmenn litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo, beskriver Montaignes *Essais* som ”en samling upretensiøst lærde refleksjoner med den aristokratiske forfatterens egen ustadige personlighet som emne og utgangspunkt” (Haarberg 1987: 76). 17 år seinere utgir engelskmannen Francis Bacon en samling kortere, resonnerende prosatekster med tittelen *Essays* (1597). Med disse utgivelsene legger Montaigne og Bacon grunnlaget for to varianter eller typer av essaysjangeren: henholdsvis det informale og det formale essayet.

Georg Johannesen karakteriserer Montaignes informale essays som ”subjektivt personlige”, og Bacons formale essays som ”objektivt saklige” (Johannesen 1977: 113). I det informale essayet er essayistens reaksjoner på essayets emne viktigere enn emnet; det formale essayet kjennetegnes av at emnet er viktigere enn essayisten som person (Johannesen 1977: 114). Haarberg beskriver Montaignes essays som usystematiske, fragmentariske og dialogiske. Sammenlignet med det montaigneske essayet, er Bacons essays pedagogiske, bedrevitende, kortere, mer systematiske og mindre fragmentariske, og involverer leseren i essayistens tankerekker i mindre grad (Haarberg 1987: 76).

Begrepet ”essay” oversettes gjerne med ”forsøk”. Men tross det upretensiøse ved forsøket, understreker Johannesen at essayet er preget av å ha oppstått som en ”selvbevisst og eliteorientert genre” (Johannesen 1977: 111) Sjangeren er eliteorientert fordi den på Montaignes og Bacons tid ble skrevet av menn fra øvre samfunnsjikt, som henvendte seg til sine likemenn. Essayet er selvbevisst fordi det i stor grad forutsettes av essayistens personlige erfaringer, kunnskaper og holdninger. Essayisten er ”situasjonens herre” og kan belære, dømme og overveie enhver sak på en personlig måte (Johannesen 1977: 112).

Essayet var i utgangspunktet ikke en litterær sjangerbetegnelse, men et begrep som viste til Montaignes metode. Denne metoden gir tyskeren Gerhard Haas en utførlig beskrivelse av i ”Essayets særmerke og topoi”. Artikkelen er hentet fra Haas’ standardbok om essayet, og foreligger i norsk oversettelse i *Essayet i Norge. Fjorten riss av ein tradisjon* (1982). Haas lister opp en rekke særtrekk ved den essayistiske, montaigneske metode: assosiativt (en lett og ledig tankegang med slumpetreff, omveier og avveier), dialogisk (samtalesituasjonen som utgangspunkt), prosessuelt (tenkningen er en prosess, ikke et resultat), fragmentarisk/åpent (uavsluttet tankegang), dialektisk livsforståelse (åpen for motsetninger), subjektivt (essayet forutsettes av essayisten), eksperimentelt (både språklig og tankemessig), usystematisk/systemfiendtlig (gjør motsetninger synlige), skeptisk (utprøving av flere muligheter), fritt (tematisk og formmessig), kritisk (essayets doble posisjon: åndelig frihet og nær tilknytning til samfunnet) (Haas 1982: 229–238).

3.2 Essayet i Norge

Hvordan etableres essaysjangeren i Norge? Haarberg mener Ludvig Holberg, etter Montaigne og Bacon, representerer tredje stadium i essayets utvikling. Med *Moralske Tanker* (1744) og *Epistler* (1748–54), legger den danske forfatteren grunnlaget for det nordiske essayet. Holberg ”moraliserer” i sine essays. Det vil si at han kritiserer stivnede konvensjoner og privilegier som tas for gitt, gjennom kritiske resonnementer. Målet er å bevisstgjøre leseren og å lede til fornuft. Men Holberg moraliserer ikke på en direkte og monologisk måte, slik Bacon i større grad gjør. Holberg *examinerer*: Han veier og undersøker oppfatninger og antagelser, og er åpen for paradokser og motsigelser. Derfor er essayene i *Moralske Tanker* og *Epistler* metodisk sett nært knyttet til den opprinnelige betydningen av et ”essay”, altså et forsøk eller en prøve (Haarberg 1987: 74–77).

Tross Holbergs essayistiske virksomhet på midten av 1700-tallet, tar det tid før sjangeren får fotfeste i Norge. Ifølge Jo Bech-Karlsen, journalist, forfatter og

førsteamanuensis i journalistikk ved Handelshøyskolen BI, er det først på slutten av 1800-tallet to norske essaytradisjoner vokser fram:

Den ene er episteltradisjonen fra Nils Kjær, en kåserende essaysjanger, der formen er overordnet innholdet ... Den andre essay-tradisjonen begynner med A. O. Vinje og Arne Garborg, og ble dyrket fram innenfor den motoffentlighet som målbevegelsen utgjorde. De utviklet en mer saklig, meningstung, men også mer levende essayform (Bech-Karlsen 2003).

Også Per Thomas Andersen, professor i norsk litteratur ved Universitet i Oslo, peker på den samme todelingen i den norske essaytradisjonen (Anonym 1996). Det Karlsen kaller ”episteltradisjon” og Andersens ”glitrende penner-tradisjon”, går også under navnet gullpenntradisjonen. I dag mener Karlsen at gullpenn-begrepet brukes om en type essayistikk der stilistisk eleganse er viktigere enn sak og innhold. Den samfunnskritiske og saksorienterte essayistikken framstilles som et motstykke til gullpennessayistikken.

3.3 Den samfunnskritiske og saksorienterte essaytradisjonen

Hvem er Holbergs etterfølgere i Norge? Bech-Karlsen peker på Aasmund Olavsson Vinje og Arne Garborg, og i nyere tid kan vi legge til Georg Johannesen. Disse tre er eksempler på norske essayister som viderefører tradisjonen fra Holberg, det vi kan kalle en saksorientert og samfunnskritisk essaytradisjon. Georg Johannesen-eleven Sveinung Time, førsteamanuensis ved Høgskolen i Bergen, framstiller Vinje som en samfunnsengasjert og kritisk essayist. I artikkelen ”Borgaren og satyren – moment til eit bilde av Vinje som essayist i DØLEN” (1982), hevder Time at Vinje er en provokatør og en skaper av progressiv borgerlig fornuft. Vinje er en skarp iakttagere av sin egen samtid og essayistikken er preget av at han talte underklassens sak. Han kritiserer stivnede meninger, talemåter og tenkemåter, og ukeavisa *Dølen* (1858–1870) ble etter hvert et opposisjonsblad mot regjeringspolitikken (Time 1982: 16–21).

Hva er kjennetegnende ved Vinjes skrivemåte? I *Vinje på vrangen* (1985) karakteriserer Jon Haarberg store deler av Dølen's journalistikk, som essays. Dette fordi Vinjes prosatekster realiserer vesentlige momenter i Haas' essayteori. Haarberg framhever dialog, i betydningen ”brytningen mellom ulike standpunkter”, som et særmerke ved Vinjes essays (Haarberg 1985: 170). Argumentasjonen eller tankeutviklingen følger ikke et forhåndslagt mønster, men er prinsipielt assosiativ (Haarberg 1985:181). Også Sveinung Time framhever det dialogiske ved Vinjes essayistikk. Vinje bruker ”Conversations-Stilen” som strukturerende prinsipp, altså en dialog mellom forfatter og innforstått leser. Det

dialogiske ved Dødens prosatekster kommer til uttrykk ved plutselige innfall og brå assosiasjoner (Time 1982: 21–24).

Arne Garborgs forfatterproduksjon setter for alvor i gang få år etter Dødens siste utgivelse. Garborg var sentral i sedelighetsdebatten og målreisingsarbeidet, og kjempet for å bedre bøndernes levekår. Jan Inge Sørbo, litteraturviter, journalist og professor ved institutt for sosialfag på Høgskolen i Volda, er én av bidragsyterne i *Med lykti i hand. Garborg som diktar og tenkjar* (2011). I et *Morgenbladet*-intervju med Sørbo i forbindelse med utgivelsen av boka, framstilles Garborg som en omskiftelig og mangfoldig kritiker: ”Garborg glir mellom ulike posisjonar, han er modernitetskritikar, diskuterer problemet med kulturel relativisme, han skriv om sekularisering, om tapet og saknet av religion i det moderne samfunnet” (Ervik 2011). Sørbo framhever også Garborgs personlige engasjement: ”Han tok sjølv stilling, han levde seg inn i ideane og prøvde å finne ut om dei stemte ... Som tenkjar var han i stadig rørsle, og sette seg inn i nye ting med personleg alvor” (Ervik 2011). I forlengelsen av diskusjonen om Solstad-prosaen, kan vi se at også Garborgs skrivemåte kjennetegnes av en blanding mellom sakprosa og skjønnlitteratur: ”Det er mykje fakta i dei fiktive verka, og essaya er fulle av fiktive innslag” (Ervik 2011).

I nyere tid er Georg Johannesen én av dem som viderefører tradisjonen fra Holberg. Den konservative kommunisten, klassisisten, forfatteren og litteraturforskeren Johannesen, kom til Universitet i Bergen i 1969. Han arbeidet ved universitet i 1970- og 1980-åra og ble utnevnt til professor i retorikk i 1996. Johannesen og hans studenter ved universitetet, den såkalte Johannesen-skolen, videreutviklet en essaylære med utgangspunkt i Holbergs essayistikk og tysk essayteori. Det første norske standardverket om essayet, *Essayet i Norge. Fjorten riss av ein tradisjon* (1982), springer ut av Johannesens universitetsmiljø i Bergen. Med denne boka og etterordet ”Holberg og essayet” (1977), har Johannesen-skolen hatt stor innflytelse på det norske essayet.

Når forfatteren og litteraturforskeren Kjell Heggelund i samarbeid med Johannesen gir ut et utvalg av Holbergs essays i 1977, ønsker de å formidle en essayistikk preget av kritisk fornuft. Heggelunds og Johannesens ambisjon er verken å framheve Holbergs særegne stil eller hans bestemte meninger. Tekstutvalget skal illustrere ”mangelen på personlig stil hos klassisisten Holberg – og inkonsekvensene, dvs. tankeutviklingene” (Heggelund 1977: 9, 10). Johannesen hevder at paradokset er Holbergs arbeidshypotese, og at den er en forutsetning for hans kritiske fornuft. Arbeidshypotesen innebærer at tankeutviklingene verken er entydige eller at de følger et fastlagt spor, men at de er preget av motforestillinger og diskusjoner (Johannesen 1977: 135).

Johannesen vektlegger også det prosessuelle ved Holbergs essayistikk. I motsetning til i avhandlingen, der leseren møter et ferdig tankeprodukt, kan leseren følge Holbergs tankeutviklinger i ”pendelsvingninger fram og tilbake” (Johannesen 1977: 131). Leseren føres på omveier og avveier før poenget lanseres. Holbergs balanse mellom ”formal sakkunnskap og informal utfoldelse”, det vil si balansen mellom kritisk og fornuftig innhold, og en friere og mindre stram framstillingsmåte, er idealet for den essayteorien Johannesen utformer og selv ønsker å praktisere (Johannesen 1977: 136).

3.4 Gullpenntradisjonen

Den norske essaytradisjonen er som nevnt todelt. Gullpenntradisjonen vokser fram parallelt med den saksorienterte og samfunnskritiske essaytradisjonen. For å skissere noen kjennetegn ved gullpennessayistikken, har jeg valgt å se nærmere på de tre essayantologiene som foreligger på norsk. Litteraturforskeren Erling Nielsen er først ute med *Norsk skrivekunst* i 1958. I forordet erklærer Nielsen at essayistens stil er viktigere enn essayets emne: ”Mig forekommer det, at hvor skrivekunsten er af høj rang, spiller temaet en underordnet rolle” (Nielsen 1970: VIII). Så lenge emnet essayisten skriver om er ”gennemlyst af ånd”, er essayistens kunnskaper om emnet mindre viktig. Nielsen opphøyer Nils Kjær til ”essayisten par excellence”, ikke først og fremst på bakgrunn av hva Kjær skriver om, men *hvordan* han skriver (Nielsen 1970: XIII).

Journalisten, forfatteren og litteraturforskeren Carl Fredrik Engelstad har foretatt tekstutvalget i *Norske essays* (1967). I innledningen hevder han at essayet formes av ”brytningen mellom essayisten og hans tema” (Engelstad 1967: IX). Denne brytningen innebærer at formidlingen av essayets tema er avhengig av essayistens skrivekunst: ”... jo mer essayet har av kunstnerisk vibrasjon, desto mer er det i stand til å levendegjøre det intellektuelle poeng eller den stemning av opplevelse som det er essayets sak å formidle” (Engelstad 1967: X). Essayistens kunnskaper og argumenter er med andre ord til liten nytte uten evnen til å formulere dem i kunstneriske ordelag.

14 år etter utgivelsen av Engelstads antologi samler litteraturforskeren Leif Longum et utvalg essays og gir ut *Med gullpenn* (1981). Tekstutvalget i Longums antologi er delt inn i tre kapitler. Tekstene i ”Mennesker” og ”Opplevelser” er utpreget subjektive. ”Mennesker” inneholder en samling portretter, og i sistnevnte kapittel skriver forfatterne om personlige opplevelser og erindringer. Kapittelet ”Meninger” inneholder mer utadvendte tekster der forfatteren tar standpunkt til aktuelle utfordringer i samfunnet. Tekstene i antologien er valgt

ut på bakgrunn av to kriterier. Det første kriteriet handler om tekstlig subjektivitet og stil: "... tekster som har et personlig preg, enten forfatteren opptrer i første person eller bare røper seg gjennom måten han skriver på, gjennom 'stilen'" (Longum 1981: 5). Det andre kriteriet er rettet mot tekstenes form og innhold: "... at den enkelte tekst skulle være så velformet og slagkraftig at den – også av den grunn – fikk interesse ut over den aktuelle situasjonen" (Longum 1981: 7).

Selv om Longum vier et kapittel til meningsessayene og hevder å vektlegge tekstenes slagkraftighet, må alle tekstene oppfylle visse stilistiske kriterier. Som i de to foregående antologiene, er stil og velformethet avgjørende kriterier i *Med gullpenn*. Nielsens, Engelstads og Longums antologier og innledninger, danner til sammen en definisjon av gullpennessayistikken: En stilistisk orientert essaytradisjon der essayistens elegante og velformulerte setninger vektlegges mer enn hennes holdbare argumenter, kritiske refleksjon og kunnskaper om essayets emne.

3.5 Det norske essayet i dag

Siden Holbergs tid har begge essaytradisjonene preget det norske essayistikken: den saksorienterte og samfunnskritiske tradisjonen på den ene siden, og gullpenntradisjonen på den andre. Essaydebatten er og har vært preget av et stort meningsmangfold. Antagelsene er mange og konklusjonene er få. Det finnes derfor ingen entydig og helhetlig definisjon av essayet. I 1967 opererer Engelstad med en vid sjangerdefinisjon: "Et essay kan i dag være omtrent hva som helst, fra et prosadikt til en litterær analyse, med mellomstadier som reisebrev eller det flanerende kåseri" (Engelstad 1967: X). Fjorten år seinere argumenterer Longum for en ytterligere utvidelse av essaysjangeren. Han bryr seg ikke med å sjangerfeste tekstene i *Med gullpenn*, annet enn en løs tematisk inndeling i kapitler, men har som formål å formidle leseglede – uavhengig av sjanger (Longum 1981: 6). Fire år før utgivelsen av Longums antologi, lanserer Johannesen en betraktelig snevrere og mer metodisk essaydefinisjon: Essayet handler alltid om samtalens vilkår, altså om det dialogiske samspillet mellom essayisten og leseren (Johannesen 1977: 120).

I "Essayisten par excellence" (2015)²⁵ hevder Tjønneland at Nielsen, Engelstad og Longum bidrar til å utvanne essaybegrepet med sine brede definisjoner, samtidig som han kritiserer Johannesen for en tilsvarende innsnevring. Tjønneland viser til Longum, som hevder at flere av Johannesens tekster ikke kan karakteriseres som essays, fordi de er

²⁵ Essayet er tidligere publisert i *Vagant* 3/2007.

monologiske, bastante og mangler kritisk åpenhet, og derfor ikke oppfyller vesentlige kriterier i Gerhard Haas' essayteori. Johannesen ønsker å representere et motstykke til det han oppfatter som en estetisering av essaysjangeren: en konsentrasjon om stil og eleganse på bekostning av innhold. Ambisjonen til Tjønneland er å påvise at begge perspektivene på essayet, dialogisk og utprøvende på den ene siden, og dogmatisk og autoritært på den andre, er utilstrekkelige. En essayist kan være *både* dialogisk og dogmatisk, altså utelukker ikke perspektivene hverandre. I stedet for å bidra til en polarisert debatt ved å plassere essayister i fastlåste, motsetningsfylte båser, er det mer interessant og nyttig å foreta en grundig lesning av den enkelte essayistens tekster, for å finne ut *hvor* essayisten er dialogisk og hvor hun er dogmatisk (Tjønneland 2015)

En tendens i den seinere essaydebatten er at flere etterlyser større tematisk variasjonsbredde. Én av dem er den norske journalisten, fotografen og forfatteren Morten Strøksnes. Han hevder at den norske essayistikken domineres av metalitterære essays, det vil si essays som handler om litteratur, forfatterskap og bøker, og at disse går på bekostning av den politiske og samfunnsaktuelle essayistikken (Strøksnes 2015). *Vinduet*-redaktør Preben Jordal definerer det norske essayet slik: "Et typisk norsk essay har gjerne et jeg som føler sterkt og tenker litt og som dessuten kan ha lest en bok og blitt begeistret for den" (Lillebø 2015). Han stiller seg kritisk til det informale, subjektive essayets dominans i Norge, og etterspør flere virkelighetsorienterte essays. Forfatter Sigurd Tenningen er én av dem som inntar det motsatte standpunkt. Han mener at etterlysningen av samfunnsaktuell essayistikk, som skal gi leseren direkte tilgang til den aktuelle saken uten å gi via litterære eller filosofiske eksempler, er en estetisk rensing av essaysjangeren (Tenningen 2015).

Innleggene til Strøksnes, Jordal og Tenningen viser at det fremdeles pågår en debatt om essayet. Synspunktene deres synliggjør også et skille mellom metalitterære og innadvendte essays på den ene siden, og virkelighetsorienterte, politiske og samfunnsaktuelle essays på den andre. Skillet mellom disse essaytypene er til dels overlappende med skillet mellom de to norske essaytradisjonene, og viser at det fortsatt er fruktbart å operere med en todelt essaytradisjon, slik oppgavas hypotese forutsetter.

4 Litteraturkritikk – en introduksjon

Artikkelsamlingene er presentert og det essayhistoriske og essayteoretiske rammeverket er etablert. Nå må vi vende oss mot de tekstene som skal brukes for å diskutere samlingene og oppgavas hypotese, nemlig bokanmeldelsene. Men i det følgende skal det ikke handle om den enkelte anmeldelsen, men om bokanmeldelsen som sjanger og den litteraturkritiske tradisjonen og institusjonen. I likhet med den foregående essaydelen, kan også denne introduksjonen skrives på mange måter. Men formålet er å velge ut noen historiske linjer, teoretikere og synspunkter, som er relevante i den videre diskusjonen om samlingene og anmeldelsene. Introduksjonen vil handle om litteraturkritikkens framvekst, litteraturkritiske lese måter, kritikktekstens betingelser, kritikkens språk, litteraturkritiske vurderingskriterier og journalistiske nyhetskriterier.

Det norske litterære feltet består av en rekke institusjoner og aktører. Hvor i feltet kan litteraturkritikken og litteraturkritikeren plasseres? I 1982 forsøkte den amerikanske historikeren Robert Darnton å besvare spørsmålet ”Hva er bøkens historie?”. Studien ble et viktig bidrag for en mer helhetlig tilnærming til det uoversiktlige og tverrfaglige forskningsfeltet bokhistorie. Darnton utarbeidet en modell han kalte kommunikasjonskretsløpet. I modellen følger vi boka gjennom stadiene i dens livssyklus: fra forfatter, via forlag, trykkeri, distribusjon og bokhandel, og til leser. Teksten som når fram til leseren skapes ikke bare av forfatteren. Også forlegger, trykker, leverandør, distributør og bokhandel kan påvirke produktet før det når leseren. I tillegg viser kretsløpet hvordan leseren kan påvirke forfatteren både før og etter boka er skrevet. Forfatteren henvender seg til ”implisitte” lesere og får reaksjoner fra eksplisitte kritikere (Darnton 2003: 43–47).

Bokhistorien omfatter hvert ledd i Darntons kommunikasjonskretsløp. I denne introduksjonen skal vi rette oppmerksomheten mot kretsløpets siste ledd: leseren. Men bare mot én bestemt lesegruppe, nemlig den profesjonelle litteraturkritikeren. I innledinga til *Bokhistorie* (2003) påpeker Tore Rem at nettopp kritikeren, i tillegg til bibliotekene og bibliotekarene, ikke er godt nok framhevet i Darntons modell (Rem 2003: 24, 25). Likevel er modellen viktig fordi den viser samspillet mellom leddene innad i kretsløpet og deres relasjoner til eksterne aktører. Litteraturkritikeren forholder seg ikke bare til litteraturen og den aktuelle boka, men til leseren, institusjonen og samfunnet. Kritikkteksten kan ikke bare studeres som tekst, men som et produkt av bestemte betingelser og formål.

Hvordan etableres litteraturkritikken som disiplin i Norge? Edvard Beyer, tidligere

professor i nordisk litteratur ved Universitet i Oslo, mener det er først i 1814 vi kan snakke om en egen norsk offentlighet og begynnelsen på en norsk litterær institusjon, med et økende antall forlag, bibliotek og bokhandlere. I tida etter 1814 forsøker flere å bygge fram en norsk litteraturkritikk. Men det er først i 1830-åra den litteraturkritiske disiplinen for alvor vokser fram, med striden mellom Johan Sebastian Welhaven og Henrik Wergeland. Welhaven ønsket å få oppslutning om en estetisk norm der diktningens egenverdi stod sentralt. Han kritiserte Wergeland for ikke å respektere kunsten som kunst, fordi han blandet kunst og politikk. Wergeland ville bryte ned litteraturens autonomi og kjempet mot det han oppfattet som datidens politiske konservatisme. I 1840-åra stilner debatten samtidig som antallet kritikere øker og kritikken blir mindre politisk og mer litterær. Det er på dette tidspunktet, i kjølevannet av striden Welhaven og Wergeland imellom, at grunnlaget for den profesjonaliserte litteraturkritikken etableres (Beyer 1996: 54–59).

Den litterære vendingen i litteraturkritikken kan ha en sammenheng med endringer i kritikernes lese- og vurderingsmåter. Tomas Forser, litteraturkritiker og universitetslektor ved Göteborgs universitet, peker på særlig to framtrepende litteraturkritiske lese- og vurderingsmåter i andre halvdel av 1900-tallet. På den ene siden framhever han nykritikkens tekstinterne fortolkningsstrategier. Nykritikerne betrakter teksten som en isolert enhet løsrevet fra alle utenomtekstlige forhold. I fortolkningsprosessen rettes oppmerksomheten utelukkende mot tekstens indre strukturer. Etter nykritikken blir ”Reader-response”-kritikken mer sentral. Utgangspunktet for resepsjonskritikerne er at enhver tekstfortolkning er historisk og kulturelt betinget. Tekstens budskap er ikke forhåndsgitt og eksisterer ikke latent i teksten, men skapes i leseprosessen. Den enkelte leseren kan tolke teksten på vidt forskjellige måter, og alle lesningene er like ”riktige” og verdifulle (Forser 2002: 120–122).

4.1 Sjanger, betingelser og kritikspråk

I diskusjonen om kritikerens lese- og vurderingsmåter er det nødvendig å peke på noen kjennetegn ved bokanmeldelsen som litteraturkritisk sjanger. Forser hevder at vurderinga er et ufravikelig krav og et iøynefallende kjennetegn ved bokanmeldelsen, som skiller den fra andre tekster om litteratur. En bokanmeldelse defineres som en tekst om en annen tekst, samtidig som den er en selvstendig tekst. Bokanmeldelsen er et litteratursosiologisk fenomen som er underlagt den litterære institusjonens krav. Kritikerens rolle kan betraktes som en mellommann mellom leseren og forfatteren: Kritikerens rolle kan påvirke lesningen og vurderingen av objekt-teksten og

forfatterens framtidige forfatterskap.²⁶ Kritikerens mulige påvirkningskraft gir henne autoritet og anmeldelsen får tyngde ved å være mer enn uforutsigbare lesereaksjoner (Forser 2002: 101–114).

Johan Svedjedal, forfatter og professor i litteraturvitenskap ved Uppsala Universitet, påpeker viktigheten av å studere betingelsene for litteraturkritiske tekster. Felles for all aviskritikk er at den skrives på journalistiske vilkår. Det innebærer at anmeldelsen ofte skrives under stort tidspress, den kan bli forkortet av redaksjonen rett før publisering, dens overskrift kan være satt av redaksjonen, den kan være en del av en tidligere og større debatt, den kan være prega av kritikerens tidligere anmeldelser av bøker fra samme eller andre forfattere, og den må leses i lys av kritikerens tilhørighet og posisjon. Anmeldelsen kan ikke bare studeres som tekst, men som en praksis og et system av relasjoner (Svedjedal 1998: 49–60).

John Christian Jørgensen, litteraturforsker og lektor ved Københavns Universitet, definerer anmeldelsen som følger: "(...) en relativt *hurtig reaktion* nedfældet på relativt *kort plads*" (Jørgensen 1999: 8). Anmeldelsen er bygd opp av to hovedelementer: nyhetsmeddelelsen og vurderinga. Kombinasjonen av henholdsvis beskrivelse og evaluering gjør kritikkens språk særegent. Kritikkens språk befinner seg mellom journalistikkens, vitenskapens og kunstens språk. Når anmeldelsen publiseres i en avis, er den i utgangspunktet en journalistisk sjanger. Kritikerens språk vil derfor alltid, i større eller mindre grad, være preget av det funksjonelle, konkrete, enkle og klare journalistikkens språk. Enkelte kritikere betrakter seg selv som forbrukerveiledere på markedet og er påvirket av det reklamefargede språket. Jørgensen hevder at kritikernes språk, særlig etter andre verdenskrig, i stadig større grad har latt seg påvirke av det kommersielle og salgstenkende reklamespråket (Jørgensen 1999: 15–20).

4.2 Kritikk i praksis: vurderingskriterier

I forlengelsen av diskusjonen om sjanger og språk, skal vi se nærmere på kritikerens vurderingspraksis. Den amerikanske filosofen Monroe Beardsley undersøker hvilke kriterier kritikere bruker når de vurderer et estetisk objekt.²⁷ Kriteriene deles inn i tre hovedtyper: kognitive, moralske og estetiske. Kognitive kriterier er utsagn som viser til kunnskapstilfanget i teksten. Når kritikeren tilskriver eller fraskriver teksten moralsk verdi,

²⁶ Forser bruker begrepet "objektteksten" om den anmeldte teksten.

²⁷ Beardsley skriver ikke spesifikt om litteraturkritikk, men om kritikk av alle estetiske objekter, det være seg bøker, malerier, musikalske komposisjoner etc.

benytter hun moralske kriterier. Beardsley opererer med tre typer estetiske kriterier. Objektive kriterier brukes når kritikeren peker på spesifikt litterære eller tekstlige kvaliteter ved teksten. Hvis kritikeren uttaler seg om objektets psykologiske effekt, eller sannsynlige psykologiske effekt, på seg selv eller andre, bruker hun affektive kriterier. Den tredje type estetiske kriterier, er genetiske. Med disse kriteriene viser kritikeren til forhold forut for teksten, for eksempel tidligere bøker eller forfatterskap (Beardsley 1981: 456, 457).

Per Thomas Andersen, professor i nordisk litteratur ved Universitet i Oslo, baserer seg på Beardsleys kriterier i artikkelen ”Kritikk og kriterier” (1987). På bakgrunn av en rekke anmeldelser av norske og utenlandske skjønnlitterære bøker som ble utgitt i Norge 1986, konkluderer han med at kritikere i norsk dagspresse bruker fire typer litteraturkritiske vurderingskriterier: moralsk/politiske, kognitive, genetiske og estetiske. Men åtte år seinere stiller han seg kritisk til disse kriteriene og hevder at alle bokanmeldelser i norske aviser først og fremst er skrevet ut fra journalistiske nyhetskriterier, altså kriterier av ikke-litteraturkritisk type. Derav er det utilstrekkelig å undersøke anmeldelser på den måten han selv forutsetter i ”Kritikk og kriterier”, altså som isolerte tekst-enheter. Viktigere er det å ta i betraktning de utenomtekstlige forholdene anmeldelsen er innskrevet i, for eksempel hvordan avissiden og anmeldelsen er komponert, hvilken status og posisjon den aktuelle forfatteren har, graden av kompleksitet i anmeldelsen, og om bokutgivelsen innfrir tidligere publikumsforventninger eller ikke (1995: 12–25).

4.3 Norsk litteraturkritikk i dag

Litteraturkritikken er et aktuelt og omdiskutert tema i norske aviser og tidsskrifter, så vel som i akademien. I akademisk sammenheng kan vi nevne *Norsk litteraturkritikks historie 1870–2010*, som er forventet utgitt i år. Dette er tredje bind i et omfattende bokprosjekt med redaktørene Sissel Furueth, Jan Thon og Erik Vassenden. Dagspressens anmelderi har vært et yndet tema i aviser og tidsskrifter, for eksempel i Tomas Forsers *Morgenbladet*-artikkel ”Dagspresselogikk og litteraturkritikk” (2004). Etter å ha undersøkt seksti anmeldelser fra norsk dagspresse i 2003, påstår Forser at det blir stadig færre kritiske, nyanserte, reflekterende og kontekstualiserende anmeldelser i norske aviser – og at den norske kritikken er betydelig dårligere enn den svenske. De norske kritikerne opptrer som ”selgere på markedsplassen”, ved å gratulere forlagene og applaudere forfatterne. Et flertall av anmeldelsene er korte, journalistiske tekster der kritikeren bruker ”reklamespråkets markedsprosa”. Kritikerne gir ”klar beskjed” om sine meninger, ofte uten utdypende analyser

eller begrunnelser (Forser 2004).

Flere akademikere påpeker den samme tendensen til ”klarhet” i norsk litteraturkritikk. Klarhetskriteriet er én av Per Thomas Andersens journalistiske nyhetskriterier. Kriteriet innebærer at saker med stor grad av kompleksitet ofte får mindre medieoppmerksomhet enn saker om enkle og entydige forhold. Idealet er ”klar melding inn” og ”klar melding ut”. Derfor er den ”gode” nyhetsjournalistikken ofte ytterliggående, enten panegyrikk eller slakt (1995: 23–24). Eirik Vassenden, professor i nordisk litteratur ved Universitet i Bergen, påpeker den samme enten-eller-tendensen: ”... litteraturkritikken ... synes å være plaget av meningstynget påståelighet som tvinger oss til å velge mellom anerkjennelse eller avvisning, og som etterlater lite rom til det som eventuelt måtte befinne seg mellom disse ytterlighetene” (Vassenden 2004: 15). Ifølge Vassenden står den klare og tydelige kritikken i fare for å være både meningssementerende (alt skal enten elskes eller hates) og meningsfetisjerende (det å mene noe blir viktigere enn å begrunne meningene) (Vassenden 2004: 15).

Denne introduksjonen har handlet mye om anmelderiet i dagspressen. Men hva med tidsskriftskritikken? Selv om også tidsskriftene til en viss grad er preget av den tabloide medieoffentligheten, går utviklingen saktere enn i dagspressen. Én av årsakene kan være at de litteraturkritiske rammebetingelsene er ulike. En kritiker i det allmennkulturelle tidsskriftet *Samtiden*, vil ofte ha mer tid til å lese den aktuelle boka og til å skrive anmeldelsen, i tillegg til at kritikeren kan boltre seg over større spalteplass, sammenlignet med aviskritikeren. De forskjellige typene aviser opererer også med ulike rammebetingelser. I uke- og månedsaviser har kritikerne ofte mindre tidspress og mer spalteplass enn dagsavisens kritikere. Dessuten henvender ikke publiseringskanalene seg til samme publikum. Bokanmeldelsen vil i stor grad være skrevet og formet med tanke på hvem som er det tiltenkte publikummet.

Den viktigste hensikten med litteraturkritikk-introduksjonen er å synliggjøre litteraturkritikkens rammebetingelser. Det er nødvendig å ha kjennskap til disse rammebetingelsene fordi de påvirker vår lesning og vurdering av litteraturkritiske tekster. Kritikeren i dagspressen må lese raskt og skrive desto raskere. Tidspresset og den begrensede spalteplassen kan føre til forhastede slutninger og ubegrunna påstander. Resepsjonen av Solstads artikkelsamlinger er et eksempel på det. Solstad samler sine artikler og gir dem ut som artikkelsamlinger, deretter skyves de inn i essaytradisjonen uten at sjangerspørsmålet blir problematisert – blant annet av kritikerne. I denne oppgaven har jeg, i motsetning til dagspressens kritikere, tid og mulighet til å diskutere og supplere en resepsjon.

5 Hoveddel: En resepsjonsanalyse

Nå er det på tide å rette oppmerksomheten mot oppgavas hypotese: Sakprosaforfatteren Solstad skriver samfunnskritiske og saksorienterte artikler og essays i *Artikler om litteratur 1966–1981* (1981), men beveger seg mot en informal og stilistisk orientert gullpennessayistikk fra og med utgivelsen av *14 artikler på 12 år* (1993). Deretter skriver han mer innadventde, personlige og selvbiografiske essayistiske tekster med en mindre eksplisitt kultur- og samfunnskritisk innhold.

På bakgrunn av de foregående kapitlene skal jeg diskutere ovennevnte hypotese med utgangspunkt i en rekke bokanmeldelser av Solstads fire artikkelsamlinger. I diskusjonen vil jeg også benytte meg av andre relevante artikler fra aviser og tidsskrifter, i tillegg til Inger Østenstads avhandling. Jeg har lest alle tilgjengelige anmeldelser, til sammen 39 stykker: seks av *Artikler om litteratur 1966–1981* (1981), ti av *14 artikler på 12 år* (1993), 12 av *Artikler 1993–2004* (2004), og 11 av *Artikler 2005–2014* (2015). Anmeldelsene har stått på trykk i 20 forskjellige publiseringskanaler: 17 aviser (14 dagsaviser, to ukeaviser og én månedsavis)²⁸ og tidsskriftene *Prosa*, *Samtiden* og *Vagant*.²⁹ Alle anmeldelsene vil ikke være like interessante med hensyn til oppgavas hypotese. Jeg vil derfor gjøre et utvalg og bruke de anmeldelsene som på en eller annen måte er relevante i diskusjonen, både de anmeldelsene som kan bekrefte og avkrefte hypotesen min.³⁰

Diskusjonen vil være orientert rundt to fokusområder i anmeldelsene. På den ene siden vil jeg undersøke hva kritikere skriver om tekstenes innhold/tematikk og Solstads argumentasjons- og vurderingsevne. På den andre siden vil jeg finne ut hvordan kritikere forholder seg til tekstenes språklige og stilistiske kvaliteter. Fokusområdene er altså en blanding av moralsk/politiske og kognitive kriterier, og estetiske kriterier. Det interessante vil være å finne ut hvordan forholdet mellom fokusområdene endrer seg over tid, fra første til fjerde samling, og hvordan endringene kan si noe om hvor Solstads samlinger plasserer seg i forhold til den samfunnskritiske og saksorienterte essaytradisjonen, og gullpenntradisjonen.

²⁸ Fem i *Klassekampen*, tre i *Dag og Tid*, tre i *Morgenbladet*, tre i *Aftenposten*, tre i *Dagbladet*, tre i *Bergens Tidende*, to i *Fædrelandsvennen*, to i *Vårt Land*, to i *Dagsavisen*, to i *VG*, én i *Nationen*, én i *Stavanger Aftenblad*, én i *Dagens Næringsliv*, én i *Adresseavisen*, én i *Fredriksstad Blad*, én i *Rogalands avis*, og én i *Ny Tid*.

²⁹ Én i *Prosa*, én i *Samtiden* og to i *Vagant*.

³⁰ Alle de 39 anmeldelsene står oppført i litteraturlista.

5.1 Artikler om litteratur 1966–1981: Et oppgjør

”Når han i høst samler et utvalg anmeldelser/essays/foredrag, etter femten års arbeid med litteratur, blir det en viktig bok for alle som gjerne vil vite noe om norsk litteratur i denne perioden: Fra 1966 til 1981” (Eikli 1982). Sitatet er hentet fra Gunnar Eiklis anmeldelse av *Artikler om litteratur 1966–1981* i *Fædrelandsvennen*, og sier noe om viktigheten av Solstads første samling. Samtlige kritikere er enige om at tekstene i første samling er viktige, fordi de sier noe om samfunnet, kulturen og litteraturen i tida de har blitt skrevet i, og om Solstads endrede posisjon som forfatter og kritiker i løpet av denne tida. I *Rogalands avis* hevder Jan Askelund at Solstad gir ”vesentlige bidrag til norsk litteraturkritikk og debatten om hva litteratur helst bør være og hva som er forfatterens oppgave og plass i samfunnet” (1981). Solstad er på sitt beste og viktigste når han drøfter prinsipielle spørsmål ”omkring kritikk, diktning og diktere”, slik som i ”Dogmatisk kritikk” (1967) (Askelund 1981).

Ifølge Eikli, Jón Sveinbjörn Jónsson og Harald Bache-Wiig, kan den første samlinga tolkes som Solstads oppgjør med sekstiåras modernisme, den innadvendte diktninga og den individualistiske dikterrollen. Inger Østenstad, førsteamanuensis i allmenn litteraturvitenskap ved Universitet i Oslo, kaller dette oppgjøret Solstads første estetiske reposisjonering (Østenstad 2009: 136). Eikli skriver om ”et opprør mot et littært miljø preget av lukket estetiserende borgerlighet” (1982). Bache-Wiig hevder at Solstad ønsker ”å bryte ut av den litterære institusjonens privilegerte, men uansvarlige reservat” (1981). Også Jónsson peker på den samme tematikken i samlinga: ”... veien fra sekstiåras ensomme modernisme, om hvordan det er å oppdage at det er en verden utafør hybelglugga” (1981).

Hva innebærer oppgjøret? For å besvare spørsmålet må vi rette blikket mot den første teksten i samlinga, nemlig ”Norsk prosa – europeisk modernisme. Antydning av et problem” (1966). Følgende problem antydes i teksten: ”Hvordan kan norsk prosa gå inn i en europeisk prosa som norsk prosa, eller hvordan må en norsk modernisme være” (Solstad 2000: 17). Solstad diskuterer hvordan den norske, modernistiske romanen kan stå godt nok utrustet i møte med modernistisk litteratur fra andre nasjoner. Solstad mener vi må fri oss fra den borgerlige romanens sannsynlighetskrav, som innebærer at enhver ”beskrivelse må kunne kontrolleres ved å henvise til en gitt, kjent virkelighet” (Solstad 2000: 18). I den vesentlige romanen skal forfatteren ikke etterstrebe sannsynlige virkelighetsgjengivelser. Sannsynlighetskravet er erstattet med kravet om vesentlighet: ”Nevnes f. eks en stol, så har den stolen i og med at den er nevnt en betydningsbærende funksjon hvis mening blir åpenbart i relasjon til verket som helhet” (Solstad 2000: 19). Vesentlighetskravet innebærer at alle

detaljene i romanen står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre. Hvis én detalj lukes bort, faller hele romanen sammen. I en vesentlig prosatekst ligger meningen innad i verket, i hver av detaljene og i deres bidrag til helheten, helt uavhengig av verkets kontekst.

Året etter publiseres ”Tingene og verden” (1967). Bare ett år etter at Solstad har forsvart den modernistiske diktninga, gjør han helomvending. I tekstens begynnelse forstår vi at en endring er i gjære: ”Så lenge jeg har skrevet, har jeg ansett meg selv for å være mer interessant enn verden ... Jeg var ikke i verden. Og jeg følte det som en løgn å skrive videre slik som jeg gjorde” (Solstad 2000: 42, 43). Nå vil han vende tilbake til den trivielle hverdagen og de konkrete tingene. Første stadium i Solstads tilbakevending til verden, er å navngi byene, stede og tingene. Han vil skrive om det nære og konkrete. Bare ved at forfatteren forholder seg direkte til virkeligheten i litteraturen, kan han ha muligheter til å påvirke: ”Jeg tror en realistisk prosa-form har flere muligheter til å virke, provosere, sjokkere” (Solstad 2000: 49). Solstad ønsker ikke lenger å stå utenfor samfunnet, men å gå inn i det: ”Ved å ta avstand fra vårt samfunn ... ender man som steinstøtter ... Bare ved å ta pop, banaliteter osv. alvorlig, kan man ha en mulighet ... til å virke effektivt, til å være med på å forandre det samfunn vi er dømt til å være en del av” (Solstad 2000: 54).

Hvilke følger får oppgjøret for Solstad og hans forfatterskap? Eikli og Bache-Wiig peker på to konsekvenser. For det første ser vi en tematisk endring i forfatterskapet. Solstad vender seg bort fra den modernistiske litteraturen som handler om ”sjelegransking og moralisme”, og skriver en mer utadrettet litteratur om ”ting, hverdag og sosiale strukturer” (Bache-Wiig 1981). For det andre fører oppgjøret til at Solstads forfatterposisjon forandrer seg. Fra en være fri, uavhengig intellektuell blir han en bunden partidikter (Eikli 1982). Bache-Wiig omtaler oppgjøret som et svimlende rolleskifte og mener det kan være ødeleggende for Solstads kritikervirksomhet. Den tidligere radikale og modernistiske eksperimentatoren står i fare for å bli oppfatta som en bunden tradisjonalist (Bache-Wiig 1981). Er det på dette tidspunktet, når Solstad i slutten av sekstiåra og i syttiåra begynner å skrive om politikk og samfunn, at Solstad blir en ”realist”? Er det nå han etablerer seg i den samfunnskritiske og saksorienterte essaytradisjonen?

En annen gjennomgående tendens i anmeldelsene av første samling, er at Solstad fremstilles som en prinsippfast, ærlig, dristig og tillitsfull forfatter og kritiker. Jónsson viser stor tillitt til Solstads politiske og litterære dømmekraft: ”Dag Solstad er fri for litterære motenykker og stemmen hans bærer greit igjennom ethvert politisk linjeskifte. Slik blir han til å stole på” (1981). Deretter sammenligner han Solstad med Don Quijote: ”... i en rustning av papp angriper han litterære vindmøller som surrer og går” (Jónsson 1981). Bache-Wiig

beskriver en prinsippfast kritiker som er villig til å gå mot strømmen: ”Solstad er en genuin radikaler som følger opp sine standpunkter også der hvor de lider nederlag, han både står på dem og faller med dem uten å ty til bortforklaringer” (1981). Også Eikli framhever den samme egenskapen ved Solstad: ”Som kritiker vil han ta standpunkt, personlig standpunkt, ikke dele ut stilkarakterer, men være for eller mot ... Den åpenhet og ærlige vilje til å forfølge standpunkter, om aldri så upopulære, kan vi ha god bruk for i 80-åra ...” (1982). Anmeldelsene av første samling kan oppsummeres slik: Solstad er en ærlig, engasjert og prinsippfast kritiker som bruker sakprosaetekstene til å reise debatt og ta opp viktige konflikter i samfunnet og kulturen.

5.2 14 artikler på 12 år: Språklig stemme og romanteori

12 år etter utgivelsen av første samling ser vi en stor forandring i Solstads sakprosaetekster. Bjørn Aagenæs innleder sin *Nationen*-anmeldelse av *14 artikler på 12 år* som følger: ”Det som er egenartet og bra med Solstads nyutkomne artikkelsamling er at han rett og slett skriver fordømt godt, nesten romanaktig og litterært, noe som ikke er tilfellet med hans forrige artikkelsamling ... som er mer politisk og saksorientert” (1993). Når Rolf Enger slår fast at Solstad har en markant stemme, sikter han ikke til Solstads samfunnsengasjerte og politisk radikale stemme, men derimot hans *språklige* stemme: ”... Solstad har sin markante stemme, sin egen måte å føre fram et resonnement på, omstendelig, samtidig skarpt, logisk og litt sært” (1993). I *Stavanger Aftenblad* vier Einar O. Risa hele sin anmeldelse til å skrive om ”den solstadske stemmen”, og konkluderer med at Solstads forfatterskap utelukkende handler om stil: ”Skøyteløp eller historien om Aker: Det er litteratur, det er den solstadske stemmen som trenger gjennom – og det er alt. Og alt er stil” (1993).

Flertallet av kritikerne som anmelder andre samling skriver mye om Solstads stilistiske kvaliteter, blant andre Aagenæs. Han hevder at leseren får lite utbytte av å lese samlinga på en innholdsorientert måte. Solstad forsøker gjentatte ganger å sirkle inn ”det romanmessige ved romanen”, men uten og lykkes. Men det som likevel redder samlinga fra å bli en fiasko, er Solstads skrivemåte: ”Den romanmessige skrivemåten som preger artiklene innebærer at artiklene selv framstår som eksempler på det han forsøker å beskrive, altså det romanmessige ...” (Aagenæs 1993). Solstad klarer ikke å forklare hva det romanmessige innebærer, men han *viser* det gjennom språket. Aagenæs betrakter Solstads skrivemåte fra et sjangerproblematisk ståsted: ”... det romanmessige invaderer sak- og leilighetsartikkelen, et (tidligere) romanmessig-fritt område, hvor sak og ikke form dominerte” (1993). I andre

artikkelsamling er trenden i Solstads sakprosattekster snudd: Form er viktigere enn innhold. Den ”romanaktige” og litterære skrivemåten gjennomsyrrer samlinga i så stor grad, at boka bare kan lykkes om den leses som en roman. Når boka leses som en artikkelsamling med det mål å lære noe nytt om eksempelvis Proust, er leseresultatet skuffende (Aagenæs 1993).

Det er ikke bare de stilistiske kvalitetene som skiller første og andre artikkelsamling fra hverandre, men også innholdet. Solstad er i første samling ikke ”ute etter å klargjere en abstrakt litterær problematikk” (Fløgstad 1981). Men er det er nettopp en slik problematikk som er Solstads hovedbeskjeftigelse i *14 artikler på 12 år*. Risa, Enger, Aagenæs, Brikt Jensen, Knut Johansen og John Stanghelle, er alle enige om at ”det romanmessige ved romanen” er et gjennomgående tema i andre samling. Enger tolker det romanteoretiske begrepet som følger: ”Det romanmessige innebærer ifølge Solstad at en skjønnlitterær roman ikke skal prøve å etterlikne livet, men kun være tro mot det forestillingsfelt som romanen selv etablerer” (1993). Stanghelle definerer begrepet som ”det bestemte område som er diktningens eget” (1993). I Risas anmeldelse forklares begrepet med utgangspunkt i et sitat fra en av Solstads Proust-tekster: ”Av Proust har jeg lært det eneste som er verdt å lære for en romanforfatter: At av litteratur skal det lukte litteratur (ikke liv)” (1993). Tekstene i andre samling handler også mye om Solstads forfatterskap. Som Eivind Tjønneland påpeker i sin *Morgenbladet*-anmeldelse, bruker Solstad sine egne romaner som utgangspunkt for mange av refleksjonene om det romanteoretiske begrepet (1993).

Kritikernes tolkninger av ”det romanmessige ved romanen” viser at begrepet handler om forholdet mellom litteratur og virkelighet, altså hvordan forfatteren skal forholde seg til virkeligheten i litteraturen. De romanteoretiske refleksjonene avslører at Solstads prosjekt ikke er å skrive en type litteratur der han må forholde seg direkte til en reell virkelighet, men en litteratur der han forholder seg til virkeligheten innad i romanuniverset. Solstads syn på forholdet mellom litteratur og virkelighet er viktig med hensyn til oppgavas hypotese. I essay-kapittelet kan vi lese at Holberg-arvtakerne Vinje, Garborg og Johannesen, skriver utadrettet essayistikk som er samfunnskritisk og saksorientert. I essayistikken forholder de seg nærværende til sin egen tid, ved å ta opp aktuelle konflikter i samfunnet og kulturen. Spørsmålet er om Solstad kan sies å tilhøre samme essaytradisjon som Vinje, Garborg og Johannesen, når han vier store deler av andre samling til å skrive om en abstrakt og tekstintern problematikk som er løsrevet fra utenomtekstlige forhold.

5.3 Virkeligheten i litteraturen: realist eller romantiker?

Knut Johansen innleder sin *Klassekampen*-anmeldelse av *14 artikler på 12 år* med spørsmålet ”Har Dag Solstad forvandlet seg fra realist til romantiker i sin måte å tenke på kunst – og spesielt romankunst – på?” (1993). Spørsmålet er stilt på bakgrunn av det litteratursynet som kommer til uttrykk i Solstads mange romanteoretiske refleksjoner. Med utgangspunkt i ”Foredrag for én person” (1988), hevder Johansen at Solstad ikke skriver ”sportsreferater”, ”historiker-refleksjoner” og ”klassesamfunns-diskusjoner” for å begeistre lesere som er interesserte i sport, historie eller klassespørsmål, men for at leserne skal henrykkes av det romanmessige i disse tekstpassasjene. De 25 sidene av *Roman 1987* der Solstad skriver om skøytesesongen i 1962, er ikke skrevet for sakens skyld, altså ikke fordi Solstad vil skrive om denne bestemte skøytesesongen, men fordi de 25 sidene er nødvendige for romanen som helhet. Henrykkelsen Solstad vil skape hos leseren er utelukkende basert på tekstinterne grep. Det kunstsynet Solstad gjør seg til talsmann for i *14 artikler på 12 år*, relaterer Johansen til romantikeren Welhavens autonomiestetiske kunstsyn.

I 1981 trekker Jónsson en linje fra Georg Johannsen til Einar Økland, Jan Erik Vold, Espen Haavardsholm og Dag Solstad, og hevder at alle fem ivaretar en tradisjon fra Henrik Wergeland (1981). Tolv år seinere lurer Johansen på om Solstad er blitt en romantiker og peker på likheter mellom ham og Welhaven (1993). Diskusjonen om forskjellene mellom Solstads to første samlinger kan derfor knyttes til motsetningene mellom den norske litteraturkritikkens grunnleggere: Welhaven og Wergeland. Ifølge Erik Bjerck Hagen, professor i allmenn litteraturvitenskap ved Universitet i Bergen, er Welhaven en romantiker og en idealist, og Wergeland en realist. Striden dem imellom synliggjør et stadig aktuelt motsetningspar: Alle kritikere og diktere er enten romantikere/idealister eller realister. I diktninga vil romantikerne fremstille idealer *for* virkeligheten, mens realistene vil skrive *om* virkeligheten (Hagen 2014). Lesningen av Jónssons og Johansens anmeldelser av henholdsvis første og andre samling, kan gi inntrykk av følgende: Fra å være en ”wergelandsk” realist som skriver samfunnskritiske tekster i 1970-åra, ligner Solstad mer på en ”welhavensk” romantiker som er opptatt av romanteoretiske problemstillinger i det påfølgende tiåret.

Ikke alle kritikerne er enige i at Solstad kan kalles en realistisk og politisk forfatter i perioden 1966–1981. I 1981 hevder Fløgstad at sosialrealismen utgjør det ideologiske fundamentet for Solstads forfatterskap. Den sosialrealistiske litteraturen var problemorientert, samfunnskritisk og ofte politisert. Selv om Solstad har tatt opp viktige samfunnskonflikter i *Artikler om litteratur 1966–1981*, er tekstene i overraskende liten grad politisert (Fløgstad

1981). Jónsson sammenligner forfatter- og kritikervirksomheten til Georg Johannesen og Solstad (1981). Fløgstad mener at de politiske tekstene i første samling ikke er politiske i den grad at de kan sammenlignes med tekster av Johannesen, og at det er usikkert om tekstene vil stå seg som politisk analyse løsrevet fra Solstads forfatterskap. Solstads forfatterstatus hviler først og fremst på breie, episke skildringer fra arbeiderklassen. Men Fløgstad stiller spørsmål ved om skildringene av arbeiderklasse miljøet er hovedtemaet i Solstads forfatterskap, eller om arbeiderkollektivet brukes til å formidle individuelle problemstillinger. I hvor stor grad er Solstads diktning et uttrykk for ”dei klassiske småborgarlege – ’allmenne’ og ’tidlause’ – litterære problemstillingane omkring identitetskonflikter, sosial isolasjon og framandgjeri”? (Fløgstad 1981).

Trond Haugen problematiserer forholdet mellom litteratur og virkelighet i ”Virkelighetens stil” (2012). Det oppgjøret Jónsson, Eikli og Bache-Wiig skriver om i 1981, omtaler Haugen som det ”tidlige solstadske selvoppgjøret”. Men Haugen tolker ikke Solstads drastiske helomvending, fra han forsvarer den innadvendte diktninga i ”Norsk prosa – europeisk modernisme” (1966), og til oppgjøret med sekstiåras modernisme i ”Tingene og verden” (1967), som et ”tilbakeskritt til en naiv forståelse av forholdet mellom litteratur og virkelighet” (Haugen 2012). Den realistiske prosaformen Solstad tar til orde for i 1967, handler ikke om en reell virkelighet, men om en *litterær* virkelighet. Og litterær virkelighet handler ikke om hva, men om *hvordan*. På bakgrunn av dette resonnementet konkluderer Haugen som følger: ”Kanskje er det nettopp denne erkjennelsen ... som bør følge lesningen av Solstads sakprosaforfatterskap; at virkeligheten alltid er et spørsmål om stil” (2012). Selv om Haugen synes det kan være viktig og interessant å undersøke hva Solstad skriver om, er en stilistisk lese måte alltid overordna i lesningen av Solstads sakprosa tekster.

5.4 Stil vs. innhold

Vi kan stille mange spørsmål til Haugens resonnementer, slik han redegjør for dem i ”Virkelighetens stil” (2012). Kanskje er de farget av at han i lang tid har vært en del av Solstads trofaste og begeistrede anmelderkorps. Det er tydelig at Haugens resonnementer er preget av generalisering. Han tar tak i et poeng og hevder at det kan gjelde for *hele* Solstads sakprosaforfatterskap. De omfattende konklusjonene han trekker baserer seg på et forholdsvis spinkelt materiale. Selv om Haugen foretrekker å lese Solstads sakprosabøker på en stilistisk måte, kan man spørre seg om en personlig preferanse er god nok grunn til konkludere slik han gjør: at *hele* Solstads sakprosaforfatterskap bør leses ut fra tanken om at virkeligheten

alltid handler *utelukkende* om stil. Vil det ikke være nærmest irrelevant og meningsløst å foreta en stilistisk lesning av for eksempel ”Foredrag på Forfatterforeningens seminar på Voksenåsen” (1970), der Solstad analyserer Forfatterforeningens medlemsgrupper og skriver om formålsparagrafer, stipendieordninger og fagforeningspolitikk? I ”Tingene og verden” (1967) skriver Solstad at han ”er opptatt av virkning av forfatteren her og nå, nåtidig diktning som samfunnsfunksjon” (Solstad 2000: 49). Hvordan kan Haugen konkludere med at Solstad sikter til en litterær virkelighet?

Formålet med Vinjes, Garborgs og Johannesens sakprosaetekster overskrider det å være velformulert: De ønsker å debattere, provosere og delta i det offentlige ordskiftet. Samtlige kritikere av første samling er enige om at Solstad har en slik rolle i offentligheten. Tross de mange romanteoretiske refleksjonene i *14 artikler på 12 år*, hevder Knut Johansen at Solstad debatterer like skarpt også i denne samlinga: ”Artiklene i boka er stort sett holdt i en svært så mild form, men i virkeligheten er alt sammen en brannfakkell, rettet mot hele den litterære offentligheten, til høyre og ikke minst venstre, og spesielt mot ... bokklubbene” (Johansen 1993). Gullpennessayistikken er som kjent forbundet med en type essays der essayistens stilistiske eleganse er viktigere enn essayets innhold. Når Haugen argumenterer for en stilistisk lesning av Solstads sakprosaforfatterskap, antyder han at innholdet i tekstene er mindre viktig eller kanskje også irrelevant, og betrakter dermed Solstad som en gullpennessayist. Men spørsmålet er om Haugen overser det kritikerne av første samling legger merke til, nemlig innholdet. Kanskje mister tekstene i første og andre samling både påvirkningskraft og verdi, når de påføres en stilistisk lesning.

5.5 Monologisk og dogmatisk

I ”Virkelighetens stil” (2012) legger Haugen premissene for lesningen og vurderingen av Solstads sakprosaetekster. Men en lesning basert på Haugens stilistiske premisser, trenger ikke å bekrefte påstanden om Solstad er en gullpennessayist. Utenom et kort avsnitt i Bache-Wiigs anmeldelse, der han skriver om hvordan Solstad i 1970-åra bruker språket til å finne en ny klassemessig forankring, er Fløgstad den eneste av kritikerne som i 1981 karakteriserer Solstads skrivemåte. Fløgstad hevder at den monologiske skrivemåten har vært Solstads skriftpraksis gjennom alle år: ”... den inntrengjande monologen, monomant og disiplinert gjennomført” (1981). Solstad er ikke i stand til å skrive en dialog mellom to likeverdige samtalepartnere, derfor kalles han ”norsk litteraturs anti-dramatiker” (Fløgstad 1981).

I essay-kapittelet kan vi lese at dialog er et av de mest sentrale kjennetegnene ved den

essayistiske skrivemåten. Den dialogiske strukturen er en forutsetning for mange av essayets andre kjennetegn, deriblant prosessualitet og åpenhet. Det prosessuelle og dialogiske ved Holbergs essayistikk er viktige elementer i den essayformen Georg Johannesen fronter. Likevel kan det diskuteres hvor dialogisk Johannesens essayistiske praksis egentlig er. Kanskje har Longum et poeng når han kritiserer Johannesens essayistikk for å mangle kritisk åpenhet og å være monologisk og bastant. Selv om det er innholdsmessige forskjeller mellom de politiske tekstene i Solstads første artikkelsamling og Johannesens politiske essayistikk, kjennetegnes begge forfatterne av den samme monologiske skrivemåten.

En monologisk tekst kan oppfattes som en dogmatisk tekst, fordi den presenterer leseren for et mer eller mindre ferdig produkt, uten å involvere leseren i den undersøkende tankeprosessen i forkant. De to merkelappene monologisk og dogmatisk er nært knyttet til hverandre. Dogmatikeren Solstad er særlig framtrædende i første samling. Både Jónsson og Askelund retter oppmerksomheten mot ”Rutinerte nødros” (1966), Solstads krasse debutanmeldelse av Bjørg Viks roman. Anmeldelsen vakte en del motreaksjoner, særlig fra litteraturkritisk hold. Året etter svarer Solstad på kritikken i ”Dogmatisk kritikk” (1967). Jónsson tolker teksten som et forsvar for dogmatikken og mener den setter trenden for Solstads framtidige sakprosaer (1981). Ifølge Askelund er formålet med teksten å vise at all kritikk er meningskritikk (1981). Solstad vil være en dogmatisk kritiker som våger å ta *personlige* standpunkt, i motsetning til den holdningsløse og tolerante kritikeren som ikke tar litteraturen på alvor. Solstad setter også krav til leseren. Ifølge Østenstad er Vik-anmeldelsen et polarisert angrep som tvinger leseren til å ta parti ”for Vik eller mot henne, *for* den ’dogmatiske kritikken’ eller *mot* den” (2009: 126).

Solstads dogmatiske kritikerholdning kan settes i sammenheng med det oppgjøret som finner sted i siste halvdel av 1960-tallet. Når Solstad bryter med sekstiåras modernistiske diktning, vender han seg mot samfunnet og kjemper for en litteratur som skal tjene arbeiderklassens sak, og han knytter seg til det kommunistiske partiet AKP(m-l). Solstads periode som arbeiderklasseforkjemper og kommunist bidrar til å framprovosere de dogmatiske holdningene i forfatterskapet hans. Det er en kjent sak at partilitteraturen ofte ble stemplet som dogmatisk. Dette kommenterer Solstad selv, i fotnoten til *Profil*-anmeldelsen ”Roman om møtet med proletariatets diktatur” (1975). Solstad hevder at boka han anmelder, Eivind Haavardsholms *Historiens kraftlinjer* (1975), blir trukket fram som ”sjølve eksemplet på dogmatisk og skjematisk partilitteratur” (Solstad 2000: 242).

5.6 Artikler 1993–2004 – stilsikker og mild

På mange måter er denne artikkelsamlingen annerledes enn de to tidligere jeg har utgitt. Temaene jeg skriver om er blitt andre, mindre om skjønnlitteratur, ingen anmeldelser, og altså ingen viktige, prinsipielle artikler om romanen, men mer om reiser, mer om fotball, mange vennlige hilsener til mine venner og kollegaer f. eks. Jeg har de siste årene hatt en sterk lyst etter å skrive en roman som var intet mindre enn en bagatell. Kanskje er denne artikkelsamling mine bagateller, en vakker kunstform, som er vennlig, ja tindrende, når den er på sitt beste (Solstad 2004: 9).

Sitatet er hentet fra forordet i Solstads tredje artikkelsamling. Han nevner også tre titler han har vurdert å gi samlinga: *Bagateller. Artikler 1993–2004*, *Blomster til det norske folk. Artikler 1993–2004* og *Sandefjordmetaforene*. Forordet er preget av en lett, vennlig og lystig tone. Ser vi tilbake på forordet i første samling, er kontrasten stor. I 1981 aner vi en resignert Solstad som slår fast at ”så godt som alt det jeg står for betyr lite eller ingenting akkurat nå” (Solstad 2000: 7). Etter å ha beklaget seg over maktfordelingen i det litterære feltet, rundes forordet av i en mer aggressiv tone: ”I en sånn atmosfære trives ikke jeg. Jeg har ikke lyst verken til å sjarmere eller å være populær” (Solstad 2000: 7).

Solstad har helt rett i at *Artikler 1993–2004* er forskjellig fra de to foregående samlingene. Presentasjonen av artikkelsamlingene viser at det i første artikkelsamling er et stort antall anmeldelser av skjønnlitterære bøker og tekster av det eksplisitt samfunnskritiske og politiske slaget. I *14 artikler på 12 år* kan vi lese tekster om romanteoretiske emner og Solstads forfatterskap, i tillegg til enkelte politiske og samfunnskritiske tekster som kjennetegnes av en mindre eksplisitt uttrykksform enn tekstene i første samling. Tredje samling inneholder én tekst om politikk, ingen anmeldelser av skjønnlitterære bøker og heller ingen romanteoretiske tekster. Den typen tekster vi derimot kan lese mye av i *Artikler 1993–2004*, som er fraværende i første samling og en sjeldenhet i andre samling, varsles vi om allerede i forordet: lette, vennlige og muntre tekster om for eksempel venner, sport og reiser.

5.7 En samling bagateller?

I Kjetil Slettlands *Vagant*-anmeldelse leses tredje samling i lys av Solstads tidligere sakprosaforfatterskap. Sletteland beskriver tekstene i første samling som ”utadvendte og dels svært kritiske” (Sletteland 2004). Deretter antyder han en forbindelse mellom andre og tredje samling:

Og selv om det først er *Artikler 1993–2004* som *domineres* av lysttekster og bagateller, finner vi kanskje Solstads beste argument for denne formen for tekster, og

mot dogmatikerens ”Hva så?” i ”Norske vaner, særlig matvaner – og den radikale kvinne” fra Klassekampens julenummer i 1982 (Sletteland 2004).

Sletteland betrakter *14 artikler på 12 år* som et mellomstadium: En samling der Solstad begynner å skrive en type sakprosaetekster som er preget av en vennligere, mildere, lystigere tone og et mer bagatellmessig innhold, enn tekstene han skriver i 1960- og 1970-åra. Men det er i først i tredje samling denne typen bagatelltekster når et kvantitativt toppunkt. Lyst- og bagatelltekstene kan tolkes som en bevegelse bort fra dogmatikken. Solstad lanserer som kjent begrepet ”dogmatisk kritikk” 1967, som en motvekt til det holdningsløse og tolerante anmelderiet som ikke tar litteraturen på alvor. Men tredje samling inneholder mange tekster som tematisk sett ikke er av offentlig interesse, derfor spør Sletteland om boka ”*krever en slik tolerant holdningsløshet*” (Sletteland 2004). Samlinga må med andre ord leses fra et udogmatisk ståsted. Kontrasten er stor fra de monologiske og dogmatiske tekstene i Solstads tidlige forfatterskap, og til de vennlige lyst- og bagatelltekstene i tredje samling.

I *Morgenbladet* påstår Erik Bjerck Hagen at tredje samling er preget av en annen tone og holdning enn tidligere Solstad-prosa: ”... en mer avslappet og atspredt tone enn tidligere, en sterkere melankoli, men et svakere behov for å være i opposisjon til den norske kulturen” (2004). Kontrasten mellom den tidlige og den seine Solstad er særlig tydelig i ”*Humlehjertene 22 år etter*” (2002). Solstad sammenligner sin 2000-tallslesning av Ola Bauers roman, med sin tjuefire år gamle *Klassekampen*-anmeldelse av samme bok. Lesningen av den gamle anmeldelsen medfører ”nesten et lite sjokk”, fordi den kranglete og bistre tonen er så forskjellige fra den milde, generøse og uhøytidelige tonen i tredje samling (Bjerck Hagen 2004).

Et fåtall av kritikerne hevder at *Artikler 1993–2004* er for bagatellmessig. I *Dagbladet* kritiserer Tore Rem mangelen på engasjement og intensitet, sammenlignet med tidligere Solstad-prosa: ”Når han tidlig i karrieren beskjefteget seg med artikkelting, sto det om intens selvkonstruksjon og hard kamp for den litterære tilværelsen. Nå kan mannen slappe av fra slikt ...” (2004). Rem sår dessuten tvil om Solstads vurderingsevne: ”Det er noe i nærheten av et historisk faktum at Solstads alminnelige vurderingsevne ikke alltid har stått i forhold til hans språkevne” (2004). Terje Stemland er svært negativ i sin *Aftenposten*-anmeldelse: ”For denne leser er samlingen mangt et oppsop i de spredte distraksjoners og flate refleksjoners tegn, skrevet for og ved alle andre anledninger enn en bokutgivelse” (2004). Noen tekster er direkte svake, andre for spesielt interesserte, og flertallet er fullstendig uinteressante. Forlaget Oktober har gjort Solstad ”noe nær en bjørnetjeneste” ved å gi ut samlinga (Stemland 2004).

Men det er ikke bare bagateller i *Artikler 1993–2004*. Kritikerne peker også på ”viktigere” tekster. I *Prosa* framhever Hanne Andre Kraugerud følgende tre tekster i kategorien ”tyngre, mer subtilt stoff”: ”En forfatters bruk av Ibsen i sine romaner” (1995), ”Om Kjell Heggelunds samlede dikt” (1996), og ”En kommentar” (2001). I de to sistnevnte tekstene er kritikken nådeløs og skarp, og Solstad leverer solid fagkritikk i Ibsen-teksten. Sletteland hevder at Solstad er ”svært skarp” i biografianmeldelsene ”Fredrik Wandrup, Geir Mork og deres samtid” (1995) og ”Nederlag for historiefaget” (2001). Også Frode Helmich Pedersen mener at de samme to biografianmeldelsene er viktige (2004). I *Dagens Næringsliv* framhever Ane Farsethås ”Forsiktig kommentar til refleksjon over tidsbegrepet” (2001) som samlingas mest sentrale tekst, og mener den alene er god nok grunn til å gi ut boka: ”Et slikt essay forsvarer i seg selv utgivelsen” (2004).

Aslak Sira Myhre sier seg enig med Solstad i at *Artikler 1993–2002* kan betraktes som en samling bagateller, i den forstand at boka inneholder færre prinsipielle drøftinger og tekster om politiske og kulturpolitiske emner. Men det betyr ikke at samlinga er verken dårlig eller mindre viktig. I ”Panel. Chateau Neuf 99” (1999) gjør Solstad rede for sin krigsmotstand og problematiserer forfatterens posisjon i offentligheten, på en presis og konsis måte. Denne fem siders lange teksten er ifølge Myhre verdt hele boka. Selv om det også finnes rene bagateller i samlinga, forsvarer Myhre utgivelsen: ”... mange nok av bagatellene er viktige nok til at dette føles som en nødvendig utgivelse” (2004).

Men det er ikke først og fremst innholdet som er avgjørende når flertallet av kritikerne gir *Artikler 1993–2004* en positiv sluttvurdering. Rem er som nevnt sterkt kritisk til samlinga, men bare i anmeldelsens første halvdel. Selv om han sår tvil om Solstads vurderingsevne, makter Solstad likevel å begeistre ham. Hvorfor blir Rem begeistra? På grunn av Solstads ualminnelige språkevne. Og Rem er ikke aleine. Hele ni av 11 kritikere som anmelder tredje samling, deler Rems begeistring.

5.8 Skrivekunst og prosessualitet

Hva er det ved Solstads språk som begeistrer kritikerne? I anmeldelsene av tredje samling er det to poenger som går igjen: Solstad har et omstendelig, repetitivt språk som aktiviserer leseren og en særegen evne til å opphøye hverdagslige hendelser. Rem er begeistra for hvordan Solstad ”behandler de (tilsynelatende) største trivialiteter”, og hvordan han evner å gjøre leseren deltakende i teksten: ”Og de syntaktiske utsettelsene, de lange, omstendelige setningene som atter og atter igjen modifierer det forutgående, overmannen stadig leseren

med sitt suverene ordvalg. Som tvinger en til å se seg tilbake, for å gjenfinne egne spor i teksten” (Rem 2004). Solstad unngår velbrukte formuleringer ved å vri på dagligspråket og benytte sjeldne ord og vendinger (Kraugerud 2004), og opphøyer de mest meningsløse klisjeer ved bruk av ”gjentakelser, utsettelse og tilføyelser” (Sletteland 2004).

Både Atle Christiansen og Trond Haugen bruker store deler av sine anmeldelser til å skrive om Solstads stil. I *Dagsavisen* påstår Haugen at det er skrivemåten, og ikke innholdet, som er relevant å undersøke i møte med enhver Solstads-tekst: ”Alt dreier seg om måten. Og det er selvfølgelig det som er selve saken når det gjelder Solstad” (Haugen 2004).³¹ Også i Christiansens *Dag og Tid*-anmeldelse oppvurderes skrivemåten på bekostning av innholdet: ”Artikkelsamlinga til Dag Solstad viser at den gode artikkelen ikkje er avhengig av eit godt tema, men at det er skrivemåten det kjem an på – alltid” (2004). Christiansen hevder at det Solstad skriver om, alltid er mindre interessant enn hvordan han skriver det, og det er dette som kjennetegner ”skrivekunsten” (2004). Både Haugen og Christiansen fremstår sikre i sin sak, med ord som ”selvfølgelig” og ”alltid”. Ingen av dem etterlater rom for tvetydighet.

Noen av betraktningene i Christiansens anmeldelse er spesielt relevante med hensyn til oppgavas hypotese, fordi de peker på særtrekk ved essaysjangeren. I tillegg til de språklige kvalitetene, er det oppbygningen av teksten som gjør den typiske Solstad-prosaen interessant: Solstad begynner et sted og slutter et annet, uten at leseren varsles om det på forhånd. Etter endt lesning oppdager man at begynnelsen og slutten ofte ikke er så ulike som først antatt. Utviklingen i teksten er altså viktigere enn poenget: ”Poenget med artikkelen er nemleg ikkje poenget ... på sitt beste er ikkje desse artiklane styrde av poenget, men tekstgangen” (Christiansen 2004). ”Tekstgangen” viser til Gerhard Haas’ begrep om prosessualitet. Begrepet innebærer at tenkninga i essayet ikke skal være et resultat, men en prosess. Leseren føres på omveier og avveier før forfatteren kommer fram til poenget.

Flere av kritikerne peker på typiske essayistiske trekk ved Solstads sakprosa-tekster. I Marius Wulfsbergs *Dagbladet*-anmeldelse av fjerde samling, hevder han at Solstad skriver ”selvbiografisk og anekdotisk, reflektert og dialogisk” (2015). Det prosessuelle, dialogiske og anekdotiske er typiske særtrekk ved det informale essayet. Denne skrivemåten står i sterk kontrast til den monologiske merkelappen Fløgstad tildeler Solstad i 1981. I en monologisk tekst er tenkninga et resultat. Å gjøre rede for resultatet er viktigere enn å involvere leseren i tankeprosessen som fører fram til resultatet. Sammenlignet med et formalt og monologisk essay, har essayisten i det informale, prosessuelle og dialogiske essayet større muligheter til

³¹ Haugen gjengir deler av denne anmeldelsen i ”Virkelighetens stil” (2012).

selv å tre fram i teksten som et tenkende og undersøkende subjekt. Dette er én av årsakene til at denne skrivemåten benyttes i gullpennessayistikken, der essayistens skrivekunst er viktigere enn essayets emne. Tredje og fjerde samling befinner seg stilistisk sett nærmere gullpennessayistikken enn de to tidligere samlingene. Vi har også sett at tredje samling kjennetegnes av et mer ”gullpennaktig” innhold, det vil si mindre saksorienterte tekster og mer bagatellmessige, personlige og selvbiografiske tekster.

5.9 En ”småborgerlig” ambisjon

Hva slags ambisjon har Solstad med hver av samlingene? Hvis vi ser på alle anmeldelsene samlet, er det bare et fåtall av kritikere som formulerer et bestemt svar på spørsmålet. Men kritikere som anmelder første samling er derimot tydelige på dette punktet. Eikli, Jónsson og Bache-Wiig er enige om at Solstad har politiske og kulturkritiske ambisjoner med *Artikler om litteratur 1966–1981*. Samlinga er et oppgjør med sekstiåras modernistiske diktning og individualistiske dikterrolle, en kamp for arbeiderklassens sak, og et angrep mot litterære miljøer og institusjoner. I anmeldelsene av andre samling er Johansen den eneste som peker på en lignende ambisjon: Solstad vil angripe de litterære institusjonene, særlig bokklubbene. I de resterende anmeldelsene av *14 artikler på 12 år* formulerer kritikere en mindre utadvendt ambisjon, nemlig å forklare ”det romanmessige ved romanen”.

Tre av kritikere som anmelder *Artikler 1993–2004* formulerer en tydelig ambisjon. Ifølge Farsethås vil Solstad ”lage tidløs kunst” (2004). Haugen hevder at Solstad ”skriver for udødeligheten” (2004). I Rems anmeldelse står det at ”Solstad vil bli klassiker” (2004). Alle kritikere tar utgangspunkt i ”Forsiktig kommentar til refleksjon over tidsbegrepet” (2000) når de skal redegjøre for ambisjonen. Bjerck Hagen ser også antydninger til en lignende ambisjon, men forholder seg ikke til den med samme selvfølgelighet som de tre andre kritikere. Han gjengir følgende passasje fra tidsbegrep-teksten: ”Vi ville jo, som dødelige vesener, gjerne vært i stand til å skape udødelige kunstverk, kunst som er hevet over tiden, og som taler direkte, og sterkt, til oss tvers gjennom århundrene” (Solstad 2004: 209). Hagen forstår at Solstad bekymrer seg for framtidige lesninger og tolkninger av eget forfatterskap, men er forbauset hvis utsagnet er ment som en ”allmenngyldig doktrine” (Hagen 2004).

Ambisjonene synliggjør en endring i Solstads sakprosaforfatterskap. I den forbindelse er det nødvendig å se tilbake på Fløgstads anmeldelse av første samling. Allerede i 1981 stiller han spørsmål ved i hvor stor grad Solstads forfatterskap er et uttrykk for ”dei klassiske småborgarlege – ’allmenne’ og ’tidlause’ – litterære problemstillingane omkring

identitetskonflikt, sosial isolasjon og framandgjeri” (Fløgstad 1981). 23 år seinere er tre av kritikkerne sikre i sin sak: Tekstene i tredje samling er et uttrykk for småborgerlige idealer om tidløshet. Kanskje har de småborgerlige problemstillingene vært en del av Solstads forfatterskap helt siden forfatterdebuten, slik Fløgstad antyder. Men uavhengig av hvor lenge det småborgerlige kunstsynet har preget Solstad, er tredje samling en bekreftelse på at Solstad forholder seg annerledes til forfatterskapets ”tidlighet”. Solstad er ikke lenger like opptatt av å henvende seg til samtida. Nå er det frykten for å bli stempla som tidstypisk kunst av framtidige generasjoner, som opptar ham mest.

Spørsmålet er om den samfunnskritiske og sakorienterte essayisten kan ha som ambisjon å skrive tidløs kunst. Hvordan kan forfatteren skrive om bestemte saker og konflikter i sitt samtidige samfunn, samtidig som forfatterskapet skal omhandle tidløse og allmenngyldige emner? Hvordan kombinere samtidighet og fremtidighet? Essayistikken til den samfunnskritiske og saksorienterte essayisten kan selvfølgelig bli tidløs, i den forstand den kan leses og tolkes i ettertid. Men den samfunnskritiske essayisten må først og fremst ha som ambisjon å skrive for et *her og nå*. I gullpennessayistikken er muligheten for å skrive om allmenngyldige emner langt større, fordi de stilistiske kriteriene veier tyngst. Innholdet er mindre viktig så lenge setningene er velformulerte. Den ”småborgerlige” ambisjonen Farsethås, Haugen, Rem og delvis Hagen påpeker, er enda et argument for at Solstad beveger seg nærmere gullpennessayistikken.

5.10 Tilbaketrekning fra offentligheten

Et av de viktigste argumentene for å begrunne oppgavas hypotese, er å finne i skillet mellom *Artikler om litteratur 1966–1981* og *14 artikler på 12 år*, nærmere bestemt i første halvdel av 1980-tallet. I den forbindelse er det nødvendig å vende tilbake til andre samling. I ”Foredrag for én person” (1988) skriver Solstad at han har meldt seg ut av den litterære offentligheten. Tilbaketrekningen fører til at Solstad slutter å anmelde romaner, fordi han ikke er interessert i å meddele seg til offentligheten på en slik måte lenger, og at han skriver mer om sitt eget forfatterskap (Solstad 1993: 69). Hva er årsaken til at Solstad trekker seg tilbake fra offentligheten og inntar det Rolf Enger kaller ”en temmelig selvsentrert posisjon”, ved å skrive om egne romaner istedenfor å anmelde andre forfatteres romaner? (Enger 1993).

For å finne svar på Solstads tilbaketrekning må vi se nærmere på ”Foredrag på AKP(m-l)s kultur-seminar på Dokka” (1980) i første samling. I foredraget erklærer Solstad at kampen for arbeiderlitteraturen er tapt. Arbeiderlitteraturens fall skyldes at den er kunstig

frembrakt. Litteraturen skapes av at en intellektuell skal prøve å skrive om en klasse hun ikke selv er en del av, og om en klasse som ikke har fremmet noe krav om at hun skal skrive bøker om dem (Solstad 2000: 411). Arbeiderlitteraturen mislykkes fordi den står i en vakkende posisjon mellom to klasser: ”Den har mistet kontakten med klassen den er skapt for, og den har mistet grepet om de intellektuelle” (Bache-Wiig 1981).

Fra foredraget om arbeiderlitteraturens fall kan vi vende tre år fram i tid, til ”En observatør i Stavanger” (1983). Solstad hevder det er en tendens til å bekjempe 1970-talls litteraturen i mange av de litterære debattene som har pågått i første halvdel av 1980-tallet (Solstad 1993: 29). Denne bekjempelsen fører med seg en oppfatning om at det hefter noe upålitelig ved Solstads litterære virksomhet i slutten av 1970-åra: ”Det er allment akseptert at jeg, når jeg skriver bøker, ikke i først rekke er bundet av kunstneriske forpliktelser, men av forpliktelser overfor et Partiprogram” (Solstad 1993: 35). Solstad føler han blir anklaget for ikke å bruke litteraturen til å forstå arbeiderklassa, men til å overbevise om AKP(m-l) partiprogram. Disse anklagene oppfatter han som en stigmatisering av eget forfatterskap og trekker seg derfor tilbake fra offentligheten.

Tilbaketrekinga fører til at Solstad retter oppmerksomheten mot andre emner i litteraturen. Dette er årsaken til at sakprosatextene blir mer innadvendte og personlige fra begynnelsen av 1980-åra av. Anmeldelsene og de samfunnskritiske tekstene fra første samling erstattes av tekster om romanteori og Solstads eget forfatterskap. Den samme tendensen preger også tredje samling, der vi kan lese vennehiltsninger og tekster om reiser og sport. Samtlige tekster har et personlig preg: Solstad skriver om reiser han har foretatt, om begivenheter han har overvært, og om vennskap og bekjentskaper.

Men hva er tilfellet for *Artikler 2005–2014*? I denne samlinga deltar Solstad i det offentlige ordskiftet i større grad enn i han gjør i tredje samling, blant annet med sin kritikk av ytringsfriheten, litteraturkritikken og de kommersielle kreftene i bokbransjen. Er fjerde samling et signal om at Solstad har meldt sin tilbakekomst til offentligheten?

5.11 Artikler 2005–2014

Forordet i *Artikler 2005–2014* er preget av en like lett, lystig og mild tone som forordet til tredje samling, men i dette forordet har ikke Solstad et tilbakeskuende blikk. I stedet for å gjøre rede for hvordan samlinga skiller seg fra tidligere samlinger, retter han blikket mot nåtida – og framtida. Vi får vite at han har sluttet å jakte på sin neste roman, at han blir stadig mer opptatt av å skrive artikler, og at hans neste artikkelsamling skal tituleres *Artikler 2015–*

2024. Forordet rundes av med noen refleksjoner omkring hans framtidige forfattervirke.

Solstad retter oppmerksomheten mot nåtida også i noen av samlingens tekster, særlig i ”Om ytringsfriheten” (2008) og ”Svanesang” (2014). Disse to tekstene, og ”Om *Brand* av Henrik Ibsen” (2008), vies mye oppmerksomhet av kritikerne. I den førstnevnte teksten stiller Solstad seg likegyldig til ytringsfriheten, fordi den er en selvfølgelighet han ikke kan se for seg å bli fratatt. Han frykter konsekvensene å av dyrke ytringsfriheten som ”en hellig idé”, slik han mener er tilfellet i dag. Ytringsfriheten bør ikke vernes, men angripes. I *Brand*-teksten innrømmer Solstad at han foretrekker *Brand* framfor *Peer Gynt*, og den fanatiske idealisten Brand framfor den feige løgneren Peer Gynt. Solstad leser tre anmeldelser av *Brand* fra 1866, for å finne ut hva det er med Brand-skikkelsen som fascinerte Ibsens samtid. Deretter diskuterer han hvordan Brand har blitt feiltolket og angrepet i den norske litterære offentligheten. Svanesangen er en irettesettelse av og et angrep på kritikerne som slaktet Solstads siste roman, *Det uoppløselige episke element i Telemark i perioden 1591–1896* (2013), spesielt Aftenpostens Ingunn Økland. Med utgangspunkt i den negative mottakelsen av sin egen roman, tar Solstad opp kampen mot de kommersielle kreftene i bokbransjen.

5.12 Svanesang og ytringsfrihet

Er tekstene ”Om ytringsfriheten”, ”Om *Brand* av Henrik Ibsen” og ”Svanesang” en tilbakevending til den tidlige, samfunnskritiske og saksorienterte Solstad, og et skritt bort fra den bagatellmessige og stilistisk orienterte gullpennessayistikken i tredje samling? I 1981 viser Jónsson stor tillitt til Solstad: ”Dag Solstad er fri for litterære motenykker og stemmen hans bærer greit igjennom ethvert politisk linjeskifte. Slik blir han til å stole på” (1981). Han hevder at Solstad er én av få norske forfattere som har autoritet som skjønnlitterær forfatter, polemiker og kritiker (Jónsson 1981).

34 år seinere er kritikerstandens tillitt til Solstads vurderingsevne betydelig svekket. Polemikken i svanesangen er for skarp, skriver Tom Egil Hverven i *Klassekampen*. Solstad går for langt når han hevder at Øklands anmeldelse er et uttrykk for ondskap og at *Aftenposten* driver en kampanje mot ham. Svanesangen vitner om manglende evne til selvkorrigerering (Hverven 2015). Gudmund Skjeldal triller terningkast seks i *Bergens Tidende*, men stiller seg likevel kritisk til svanesangen: ”... den desidert dårlegaste teksten i samlinga ... På grunn av særleg éin negativ meldar ... kokte Solstad ei frykteleg tynn suppe om den gemene samtida” (2015). I *Adresseavisen* hevder Terje Eidsvåg at Solstad, i svanesangen og ytringsfrihet-teksten, er ”upresis og nesten like oppblåst som han beskylder

de han kritiserer for å være” (2015). Solstad bedriver ”autoritære tankeinnskrenkninger” i ytringsfrihet-teksten, når han påstår at det ikke har lyktes makthaverne å ødelegge et eneste betydelig verk og at den store litteraturen overlever uansett (Borge 2015).

Noen av kritikerne stiller seg mer positive til de to omstridte tekstene. I *Dagbladet* skriver Marius Wulfsberg at svanesangen er ”medrivende og tankevekkende lesning”, og at Solstad ”leverer et skarpt forsvar for litteratur som en måte å erkjenne og forstå verden på” (2015). Alt Kjetil Igland gir samlinga terningkast seks og forsvarer svanesangen, men på et vakkende grunnlag, da hans eneste argument er at han liker Telemark-romanen (2015). Ifølge Olaf Haagensen er kulturkritikken i svanesangen ”grovmasket”. Likevel forholder han seg delvis positiv til både svanesangen og ytringsfrihet-teksten, men på bestemte premisser: ”Verdien i de to essayene ligger da heller ikke i Solstads presisjonsnivå og resonnerende stringens. Ytringsfrihet-essayet bæres av sin kontrære kraft, og svanesangen av pur polemisk energi” (Haagensen 2015). Haagensen ser en verdi i tekstene selv om innholdet ikke henger helt på greip.

Når kritikerne kommenterer de to omstridte tekstene kommer det til syne en holdning som er gjeldende for flertallet av kritikerne: De stiller seg skeptiske og kritiske til Solstads vurderingsevne og argumenter. Denne skepsisen er tydelig også i Atle Christiansens *Aftenposten*-anmeldelse. Solstad lykkes ikke i ytringsfrihet-teksten fordi han bommer på sitt tiltenkte mål: ”Solstad skriver morsomt om de skinnhellige forsvarene av ytringsfriheten, men han rammer dem ikke, for han skriver egentlig om noe annet, nemlig ytringskultur, redigeringsvilje og de viktige tingene man bør snakke om i det offentlige rom” (Christiansen 2015). Den samme kritikken har vært gjentatt ved en rekke anledninger, og mest utførlig drøftet av Helge Rønning og Anine Kierulf i ”Solstads autoritære lengsel” (2008). Kort oppsummert hevder Rønning og Kierulf at Solstad ikke angriper ytringsfriheten som prinsipp, men som praksis. Og Solstad selv, er ikke klar over feilen han har begått: ”Om ytringsfriheten’ illustrerer godt hvilke intellektuelle pinligheter som kan oppstå når en samfunnsdebattant blir surrealist uten å være klar over det” (Kierulf mfl. 2008: 387–388).

Ytringsfrihet-teksten vakte definitivt debatt, men debatten er preget av en annen holdning til Solstad enn debatter som oppstod i kjølevannet av hans tidligste sakprosa-tekster. Solstads foredrag på Forfatterforeningens seminar i 1970 førte ikke bare med seg en mengde avisoverskrifter, men et krav om hastemøte blant medlemmene – selv om det skulle være årsmøte bare noen uker seinere. Det at ikke ytringsfrihet-teksten møtes med samme alvor 38 år seinere, henger selvfølgelig sammen med at vi befinner oss i en annen tid, og at Solstad skriver om et helt annet emne som angår langt flere enn den begrensede medlemsmassen i en

forening. Men det handler også om *hvem* som ytrer seg og på hvilken *måte* man ytrer seg. I det følgende vil diskusjonen om ytringsfrihet-teksten samkjøres med diskusjonen om et annet viktig bidrag i samlinga, nemlig *Brand*-teksten.

5.13 Forpliktelse eller idé?

Men jeg blir stående her, ved Idébevissthetens gjenoppstandelse og menneskeslektens nye fødsel. Jeg tør si det åpent: Jeg er stolt. Jeg retter ryggen. Jeg er atter kommunist. Jeg innser atter det nødvendige (Solstad 2015: 179).

Sitatet ovenfor er hentet fra ”Om *Brand* av Henrik Ibsen” (2008) i fjerde artikkelsamling. Mange av kritikerne baserer seg på nettopp dette sitatet når de kommenterer *Brand*-teksten, deriblant Olaf Haagensen og Trond Haugen. Ifølge sistnevnte handler ikke utsagnet om en reell forpliktelse, men om en erkjennelse: ”... det er en intens passasje, men for meg handler den mer om erkjennelse enn om tilslutning til den kommunistiske ideologien eller ideen” (Haugen 2015). Heller ikke Haagensen leser utsagnet bokstavelig. Solstad sikter ikke til kommunismen som et historisk fenomen, men som ”en vakker idé” (Haagensen 2015). Utsagnet er derfor ikke stort mer enn ”uforpliktende orakelord” (Haagensen 2015). *Samtiden*-redaktør Cathrine Sandnes sier seg enig med begge, når hun hevder at teksten ikke må leses som en monologisk tekst som stadfester hva som er sant og riktig, men som en litterær tekst med stort fortolkningspotensiale (Müller 2009).

Når Solstad erklærer at han er kommunist i 1970-åra, er det en forpliktende erklæring og ikke en erkjennelse eller en idé. Kanskje utgjør kontrasten mellom forpliktelse og ikke-forpliktelse, mellom en reell forpliktelse og en forpliktelse som begrenser seg til tanke- og idéstadiet, en grunnleggende forskjell mellom de samfunns- og kulturkritiske tekstene i henholdsvis første og fjerde samling. Den samfunnskritiske og saksorienterte essayisten skal forplikte seg til de standpunktene og den virkeligheten hun skriver om, mens kravet om forpliktelse er mer eller mindre fraværende i gullpennessayistikken, der de stilistiske kriteriene veier tyngst. Med andre ord kan tekstene i første samling leses bokstavelig, mens tekstene i fjerde samling krever en større grad av metaforisk/stilistisk lesemåte. Solstad har altså meldt sin tilbakekomst i offentligheten, men deltakelsen er mindre forpliktende enn den var i 1960- og 70-åra. Fjerde samling kan derfor ikke betraktes som en tilbakevending til den samfunnskritiske og saksorienterte essayistikken Solstad skriver i første samling.

Alle kritikerne er ikke enige i Haugens og Haagensens standpunkter. Førstnevnte kritiker får gjennomgå i Arne Borges *Vagant*-anmeldelse av *Artikler 2005–2014*. Det å

redusere et mer eller mindre forpliktende utsagn til en erkjennelse, mener Borge er å avdramatisere utsagnet og umyndiggjøre Solstad. Borge kritiserer også Haugens tolkning av ytringsfrihet-teksten i ”Virkeligheten stil”, med utgangspunkt i følgende utsagn fra Haugen: ”Den [ytringsfrihet-teksten] er et prosaeksperiment som bidrar til en kontinuerlig refleksjon over grensene for ytringsfriheten, for hva det er ansvarlig å si, og hvilke måter det er mulig å si det på” (Haugen 2012). Borge mener det er uholdbart å redusere ytringsfrihet-teksten til et språklig eksperiment: ”Men er det rimelig å kalle denne tordentalen et *prosaeksperiment*? ... Selv finner jeg det mest nærliggende å lese teksten som et polemisk partsinnlegg” (Borge 2015). Kritikerne er altså uenige om hvordan Solstads sakprosaetekster skal leses. Borge vil lese ytringsfrihet-teksten bokstavelig, Haugen vil lese den som et stilistisk eksperiment.

Selv om Haugen lar seg farge av at han er svak for Solstads skrivemåte og er for bastant i sin stilorientering, er hans stilistiske lesemåte kanskje mest fruktbar i møte med den seine Solstad-prosaen. Tore Rem stiller følgende spørsmål i ”Litteratur og autoritet” (2013): ”Av hvilken grunn bør han [Solstads] ytringer i artikler og essay tas alvorlig, som intervensjoner i den offentlige og politiske debatten?” (Rem 2013: 388). Deretter tar han tak i Solstads egne uttalelser om *Brand*-teksten, slik de kommer til uttrykk i Alf van der Hagens samtalebok *Dag Solstad. Uskrevne memoarer* (2013). Når Solstad blir konfrontert med ”jeg er atter kommunist”-utsagnet fra *Brand*-teksten, svarer han slik: ”Ja, det var en impuls, et spontant utbrudd, og det ville jeg gjerne la stå i teksten. Og siden det står der, må jeg også stå inne for det. Men jeg vil ikke slåss så mye for det” (Hagen 2013: 455). Solstads svar er ikke lett å tolke, men det ser ut til at han befinner seg et sted mellom forpliktelse og ikke-forpliktelse. Selv om Haugen og Haagensen er vel ytterliggående i sine tolkninger av *Brand*-utsagnet, er de likevel inne på noe. Solstad innrømmer at forpliktelsen er mindre reell enn tidligere. Kanskje krever Solstads seineste sakprosaetekster en blanding av en bokstavelig/innholdsorientert lesemåte og en stilistisk/metaforisk lesemåte. Jo mindre reell Solstads forpliktelse er, desto viktigere er den stilistiske lesemåten.

5.14 En selvbiografisk samling

En gjennomgående tendens i anmeldelsene av *Artikler 2005–2014*, er at kritikerne framhever de selvbiografiske aspektene ved samlinga. De fleste av tekstene er selvbiografiske, til og med dem som handler om andre forfattere: ”Selv når Solstad skriver om sine favorittforfattere, får man mer å vite om Dag Solstad og hans fascinasjoner og mindre om forfatterne” (Christiansen 2015). Under overskriften ”Selvbiografisk fra Solstad”, hevder

Marius Wulfsberg at fjerde samling er blitt Solstads ”mest personlige essaysamling” (2015). Vennehilsningene og tekstene om andre forfattere er fylt av personlige anekdoter, og oppveksten i Sandefjord er et stadig tilbakevendende tema.

Det er mange eksempler på at kritikere kommenterer samlingas selvbiografiske aspekter. Ifølge Hverven inneholder samlinga ”selvbiografiske tekster som kommuniserer med romanene” (2015). Han trekker fram ”Om *Irr! Grønt.*, min første roman, 1969” (2010) og ”Hva som foregikk oppe i hodet mitt da jeg skrev *Professor Andersens natt*, i 1996” (2010) som eksempler på slike tekster. I *Dag og Tid* hevder Kristin Bliksrud Aavitsland at de selvbiografiske aspektene er en rød tråd i samlinga: ”For sjølv om tekstene er ulike, har dei det til felles at dei alle har eit sjølvbiografisk preg” (2015). Bliksruds poeng er at alle tekstene, uavhengig av tema, er selvbiografiske fordi de er basert på Solstads hukommelse. Solstad bruker samlinga – ”denne sjølvcentrerte, arkivaktige forteljinga” – til å skrive seg selv inn i en større historisk perspektiv (Bliksrud 2015).

Hvis vi sammenligner artikkelsamlingene og anmeldelsene av dem, har Solstadprosaen blitt stadig mer selvbiografisk og personlig med åra. Den personlige vendingen trer i kraft allerede i 1980- og 1990-åra, når Solstads forfatterskap blir tema for flere av tekstene i andre samling. I ”Foredrag for én person” (1988), ”Romanen på oppdrag” (1990) og ”Romanen på historisk grunn” (1991), skriver Solstad om blant annet *Roman 1987* (1987) og *Medaljens forside* (1990). Aagenæs leser andre samling som en roman der ”romanpersonen Dag Solstad er hovedperson” (1993). Tredje samling inneholder en rekke vennehilsninger og tekster om reiser og sport, der Solstads person er framtreddende: ”En ganske navlebeskuende forfatter som stort sett skriver om seg selv og sine venner” (Pedersen 2004). I anmeldelsene av fjerde samling påpeker så å si samtlige kritikere de selvbiografiske eller personlige aspektene.

Hvordan kan den selvbiografiske og personlige utviklingen i Solstads sakprosaforfatterskap knyttes opp mot de to essaytradisjonene? I essay-kapittelet kan vi lese hva Georg Johannesen mener er én av forskjellene på essayets to hovedtyper: I det informale essayet er essayistens reaksjoner på essayets emne viktigere enn emnet; det formale essayet kjennetegnes av at emnet er viktigere enn essayisten som person. Når en stadig større andel av Solstads sakprosa handler om hans forfatterskap, oppvekst, bekjentskaper, favorittforfattere og reiseerfaringer, er det tydelig at tekstene kan plasseres i den informale, essayistiske båsen. Solstad opptrer som tekstens hovedperson, vel så mye som den forfatteren eller vennen han i utgangspunktet skriver om. Den samfunnskritiske og saksorienterte essayisten skal verken være selvsentrert eller navlebeskuende, men skrive om viktige saker

og konflikter i samfunnet og kulturen. Fjerde samling viser at Solstad har fjernet seg betraktelig fra denne tradisjonen, ved å gjøre seg selv til essayets sak.

5.15 Autoritet

Det er en utbredt oppfatning om at Solstad er én av Norges mest anerkjente forfattere, og at han i løpet av sin forfatterkarriere har opparbeidet seg en helt særegen posisjon i offentligheten. Disse påstandene bekreftes i Inger Østenstads *Hvorfor så stor?* (2009), der nettopp Solstads autoritet og posisjon danner utgangspunktet for avhandlingen. Østenstad forsøker å finne ut hvorfor og hvordan Solstad har blitt Norges største nålevende forfatter. Hypotesen er at ”litterær storhet ikke er vilkårlig, at det finnes en analyserbar og beskrivbar grunn til at litteratur lykkes som litteratur, og at det er Solstad og ingen annen som har fått ry som Norges største nålevende forfatter” (Østenstad 2009: 12). I avslutning av denne resepsjonsanalysen, er det relevant å undersøke hvordan kritikerne forholder seg til Solstads autoritet og hvordan dette endrer seg over tid.

Solstad har høstet ry som forfatter over lengre tid. Påstanden bekreftes allerede i anmeldelsene av første samling. I 1981 skriver Gunnar Eikli at Solstad ”gjør regnes som en av 70-års mest sentrale forfattere” (1982). Jónsson hevder at Solstad ikke bare har stor autoritet som skjønnlitterær forfatter, men som polemiker og kritiker (1981). I *Fredriksstad Blad* står det som følger: ”Helt siden han debuterte i 1965 og seinere markerte seg i studenttidsskriftet *Profil*, har han vært regnet som en av de mest sentrale forfattere i moderne norsk litteratur” (Anonym 1981).

Flere av kritikerne som anmelder andre samling kommenterer også Solstads autoritet. Tonic Talen hevder at Solstad antagelig er ”den mest innflytelsesrike norske forfatter i siste kvartal av hundreåret” (1993). Enger runder av anmeldelse slik: ”Les 14 artikler på 12 år og forstå betraktelig mer av beveggrunnene bak et av samtidens viktigste forfatterskap” (1993). Ifølge Johansen er Solstads refleksjoner ”fryktelige viktige” fordi de framprovoserer nye måter å tenke på (1993). Når Hegge benytter formuleringen ”Solstads trofaste menighet”, legger han ikke skjul på at Solstad følges av en fast tilhengerskare som dyrker ham som forfatter (1993). Men når det kommer til spørsmålet om autoritet, er det forskjeller mellom anmeldelsene av første og andre samling. Kritikerne som anmelder *14 artikler på 12 år* er ikke udelt positive til Solstads forfatterautoritet, på den måten kritikerne er i 1981. I 1993-anmeldelsene ser vi en tendens til at kritikerne begynner å problematisere forfatterautoriteten.

Solstads forfatterautoritet kritiseres desto mer i anmeldelsene av *Artikler 1993–2004*.

Rem skriver om Solstads ”selvbevisste stil” og er ikke i tvil om at Solstad er innforstått med sin autoritet: ”Det har for lengst gått opp for Dag Solstad at han er Dag Solstad” (2004). Stemland hevder at Solstad er *den* norske samtidsforfatteren som omfattes med størst interesse (2004). I oppgavas anmeldelsesmateriale er Kraugerud den første kritikeren som kaller Solstad en *institusjon*: ”... begynnende eller kanskje allerede fullbyrdet institusjon” (2004). Noen av tekstene i tredje samling er ikke gode nok til å bli utgitt. Kraugerud stiller spørsmål ved om institusjonaliseringen av Solstad kan være årsaken til at Forlaget Oktober velger å utgi tekster av for dårlig kvalitet: ”... at det kun er det faktum at de er skrevet av Dag Solstad som gjør at de trykkes mellom to permer og ikke bare forsvinner i Klassekampens arkiver som litt ermeristing fra en som kan bedre?” (2004). En stor forfatterautoritet kan med andre ord få negative følger, for eksempel at forlagets kvalitetskrav svekkes.

Forfattere kan oppnå en posisjon som gjør at de er verdt å lytte til, uavhengig av hva de sier og om det de sier henger på greip eller ikke. Dette kommenterer Borge i sin anmeldelse av *Artikler 2005–2014*: ”Er man svært kjent, fortrinnsvis på grunn av noe man har bidratt med over tid, oppnår man til slutt en posisjon hvor ens ytringer blir tatt på største alvor i kraft av hvem det er som ytrer dem. Til slutt har man blitt en stemme det er verdt å lytte til ...” (Borge 2015). Borge ser tilbake på ”Myten om Vesaas” (1969) i første artikkelsamling. I Vesaas-anmeldelsen hevder Solstad at Tarjei Vesaas har opparbeidet seg en ”ubegrenset tillitt” i løpet av forfatterkarrieren, og at han har fått en helt spesiell posisjon i offentligheten. Posisjonen innebærer at det er store forventninger til enhver ny Vesaas-bok, og en tendens til ”at man tror på det mannen sier” (Solstad 2000: 160). Borge hevder at det er en tydelig parallell mellom den posisjon Solstad har i dag, og den posisjon Solstad beskriver i Vesaas-anmeldelsen 46 år tidligere.

Borge konkluderer med at en forfatter kan ta seg større friheter jo mer autoriteten vokser, og at det er årsaken til at Solstad slipper unna med å insistere istedenfor å begrunne. Konklusjonen baserer seg på en sammenligning mellom første og fjerde samling: ”I hans første artikkelsamling ... følger man ofte en leser som anstrenger seg for å artikulere de erkjennelsesmessige gevinstene og begrensningene i verkene ... Årets utgivelse nøyer seg på sin side med å slå fast storheten til allerede kanoniserte forfatterskap” (Borge 2015). Solstad ville ikke sluppet unna med en slik overflatisk behandling av litterære verker i hans tidlige forfatterkarriere. Henning Næss påpeker også det faktum at Solstad kan ta seg store friheter, ved å vise til svanesangen: ”... han skal ha takk for å ta opp kampen mot de kommersielle kreftene i bokbransjen. At han kan gjøre dette basert på den negative kritikken av sin siste roman ... får man bære over med. Han er jo selve *den norske forfatteren*” (Næss 2015). Selv

om premissene for svanesangen er kritikkverdige, får Solstad likevel ros. Solstads forfatterposisjon og -autoritet er årsaken til at han slipper unna med ubegrunnede påstander og bransjekritikk basert på personlig forargelse.

Hvorfor møter ikke Solstad mer motstand fra kritikerstanden? Denne resepsjonsanalysen har vist at flere av kritikerne riktignok ikke er redde for å kritisere Solstad. Men vi ser også eksempler på anmeldelser som ikke er stort mer enn reklame. I *VG* triller Yngvar Ustvedt terningkast seks og lovpriser Solstads tredje samling, men begrunnelsene skilter med sitt fravær. Vi får vite at Solstad ”spruter av fortellerglede, angrepslyst”, og at han viser ”en intelligens, en klokskap og evne til resonnement som er imponerende – og inspirerende” (Ustvedt 2004). Hvorfor resonnementene er imponerende og hva som gjør fortellergleden stor, forblir uvisst.

John Christian Jørgensen hevder som nevnt at anmeldelsen er bygd opp av to av to hovedelementer: nyhetsmeddelelsen og vurderinga. Kombinasjonen av henholdsvis beskrivelse og evaluering gjør at kritikkens språk befinner seg mellom journalistikkens, kunstens og vitenskapens språk. I Ustvedts anmeldelse er nyhetsmeddelelsen framtrædende og vurderinga nedprioritert. Ustvedts kritikerspråk er verken særlig kunstnerisk eller vitenskapelig, men snarere journalistisk. Språket hans er også farget av det Jørgensen og Tomas Forser kaller det salgstenkende og kommersielle reklamespråket: ”Alle Solstad-lesere vil ha like stort utbytte av å lese dem [artiklene] som romanene” og ”Garantert kjære leser. Dette er en bok du vil ha glede og utbytte av” (Ustvedt 2004). Ustvedts anmeldelse formidler en ubegrunnet begeistring og leseren står tomhendt igjen. Her vi kan peke på en forbindelse til Erik Vassendens begrep om meningsfetisjisme: Ustvedt er mer opptatt av å mene, enn å begrunne meningene sine.

I forlengelsen av kritikken mot Ustvedts anmeldelse, er det nødvendig å se tilbake på litteraturkritikk-kapittelet og kritikkens rammebetingelser. En sammenligning av eksempelvis Ustvedts og Borges anmeldelser, viser to helt forskjellige typer litteraturkritikk. Anmeldelsene er skrevet ut fra forskjellige betingelser og kan derfor ikke betraktes som likeverdige. I tidsskriftet *Vagant* kan Borge boltre seg over langt større plass enn den lille spalteplassen Ustvedt har til rådighet i *VG*. Ustvedt har sannsynligvis lest artikkelsamlinga og skrevet anmeldelsen under større tidspress enn Borge. Det er stor forskjell på å være litteraturkritiker i dagsavisa *VG* og i *Vagant*, som gis ut fire ganger årlig. *VG* og *Vagant* retter seg dessuten mot forskjellig publikum: Førstnevnte mot et bredt og mangfoldig avislesende publikum, sistnevnte mot en langt smalere publikumsgruppe som er spesielt interessert i litteratur, kunst og film. Dagspressens kritikere kan skrive gode, velbegrunnede og reflekterte

bokanmeldelser, men det er bedre tilrettelagt for slike anmeldelser i publikasjoner som gis ut sjeldnere, slik som i ukeavisene, månedsavisene og tidsskriftene.

Men uavhengig av publiseringsformater og rammebetingelser, er det en kjent sak at Solstad ofte blir hyllet av et forholdsvis samstemt anmelderkorps. Borge kommenterer denne tendensen ved å ta tak i Trond Haugens anmeldelse av *Artikler 1993–2004* og Marius Wulfsbergs anmeldelse av *Artikler 2005–2014*. Haugen forsøker å forklare hva som er årsaken til at leseren føler en spesiell fortrolighet med Solstads språk, men Borge oppfatter ham som ullen og famlende. Wulfsbergs anmeldelse trekkes fram som et eksempel på en reklame. Wulfsberg hevder at Solstads stil er særegen, levende og original, men uten å forklare hvorfor. Borge understreker at både Haugen og Wulfsberg, som forskningsbibliotekarer ved Nasjonalbiblioteket, var involvert i bibliotekets 70-årsmarkering av Solstad i 2011. De har opparbeidet seg en fortrolighet til Solstads forfatterskap som blir problematisk når de inntar kritikerrollen. Solstads storhet tas for gitt og begge bekrefter storheten uten ytterligere argumentasjon. I ”Myten om Vesaas” (1969) hevder Solstad at Vesaas’ verk er omgitt av en tillitsfull atmosfære. Også Solstads verk er omgitt av en slik atmosfære, og det er denne atmosfæren både Haugen og Wulfsberg befinner seg i, og som de ikke klarer å fri seg fra i rollen som kritikere (Borge 2015).

Solstads forfatterautoritet kan knyttes til oppgavas hypotese. Det stilistiske skiftet som finner sted i Solstads sakprosa i 1980- og 1990-åra, blir godt mottatt av kritikerne som anmelder *14 artikler på 12 år*. Også i anmeldelsene av tredje og fjerde samling applauderer kritikerne for Solstads stil. Kanskje er kritikernes begeistring en medvirkende årsak til at Solstad fortsetter å dyrke sine stilistiske særegenheter. Solstad kan skrive om nesten hva som helst, så lenge språkmagien er intakt. I tillegg kan Solstad tillate seg større friheter med hensyn til sakprosaetekstenes innhold, etter hvert som han har opparbeidet seg større autoritet som forfatter. I litteraturkritikk-kapittelet betrakter Forser litteraturkritikeren som en mellommann: Hun befinner seg mellom forfatteren og leseren, og kan påvirke både leserens mening om boka og forfatterens framtidige forfatterskap. Kritikernes begeistring for Solstads språk, i kombinasjon med Solstads voksende forfatterautoritet, kan derfor ha påvirket og lagt til rette for Solstads etablering i gullpenntradisjonen.

6 Konklusjon

Resepsjonsanalysen av artikkelsamlingene synliggjør tendenser og utviklinger i Solstads sakprosaforfatterskap. I det følgende vil jeg oppsummere hva kritikerne mener kjennetegner hver av samlingene, for deretter å løfte blikket mot oppgavas hypotese.

Artikler om litteratur 1966–1981 inneholder samfunnskritiske og saksorienterte tekster. Tekstene er viktige fordi de sier noe om samfunnet, kulturen og litteraturen i den tida de har blitt skrevet i, og om Solstads endrede posisjon som forfatter og kritiker i løpet av denne tida. Samlinga gir et innblikk i Solstads oppgjør med sekstiåras modernistiske litteratur og individualistiske dikterrolle. Oppgjøret innebærer en tilbakevending til virkeligheten. Litteraturen skal ha en samfunnsfunksjon, den skal tale arbeiderklassens sak. Kampen for arbeiderlitteraturen og Solstads tilknytning til det kommunistiske partiet AKP(m-l), framprovoserer den dogmatiske kritikerholdninga Solstad forbindes med i slutten av 1960-åra og i det påfølgende tiåret. Dogmatikeren Solstad vil ta litteraturen på alvor ved å ta personlig standpunkt, i protest mot den holdningsløse og tolerante kritikeren. Den dogmatiske holdninga kan knyttes til den monologiske skrivemåten som preger første samling. Solstad er ikke en spørrende og antydende sakprosaforfatter som veier ulike oppfatninger og antakelser, men er bestemt i sin sak og har klare formeninger om hva som er riktig og galt.

Andre artikkelsamling handler først og fremst om romanteoretiske problemstillinger og Solstads eget forfatterskap. Solstads hovedbeskjeftigelse er å klargjøre en abstrakt, tekstintern og romanteoretisk problematikk, nemlig ”det romanmessige ved romanen”. Solstad bruker sine egne romaner som utgangspunkt for mange av de romanteoretiske refleksjonene. I disse refleksjonene kommer det til syne et helt annet kunstsyn enn det Solstad gir uttrykk for i første samling. Solstad ønsker ikke lenger å skrive om sin egen samtid og den reelle virkeligheten, men om en virkelighet innad i romanuniverset. Den litterære reposisjoneringen er et tilbakeskritt til et mer modernistisk og autonomiestetisk kunstsyn. Den ”wergelandske” realisten fra 1970-åra er i 1980-åra mer lik en ”welhavensk” romantiker. Samfunnsdebattanten er erstattet av en defensiv romanteoretiker. Flere av kritikerne får lite utbytte av innholdet i tekstene, men er til gjengjeld begeistra for Solstads språklige stil. Solstad skriver mindre saklig og monologisk, og mer litterært og ”romanaktig”.

Den typen lyst- og bagatelltekster vi ser begynnelsen av i andre samling, særlig med ”Norske vaner, særlig matvaner” (1982), er den dominerende teksttypen i *Artikler 1993–2004*. Disse tekstene er mer personlige enn den tidligere Solstad-prosaen. I tillegg til å få et innblikk i Solstads skjønnlitterære forfatterskap, kan vi lese om reiser han har foretatt og

begivenheter han har overvært, samt hans lovord om forfatterkollegaer og venner. Enkelte tekster er rene bagateller og egner seg ikke for utgivelse, fordi de er *for* personlige. Men det finnes også mer subtilt stoff i samlinga. Solstad er skarp i biografianmeldelsene, leverer solid fagkritikk om Ibsen og formidler interessante refleksjoner om tidsbegrepet i kunsten. Men det er Solstads stil, og ikke innholdet, som er årsaken til kritikernes begeistrede sluttvurderinger. Det er lite igjen av den angrepslysten, intensiteten og engasjementet som preger tekstene i første samling, med unntak av i Solstads omgang med biografisjangeren. Den kranglete og bistre tonen fra 1960- og 1970-åra, er erstattet av en mild, vennlig, generøs og uhøytidelig tone – som enkelte ganger blir vel slentrende og for lite engasjert. Solstads stil er ikke lenger monologisk, men tvert imot anekdotisk og dialogisk.

Artikler 2005–2014 har en rekke likhetstrekk med tredje samling. I fjerde samling kan vi lese tekster om reiser, sport, venner og forfatterkollegaer. Men de personlige og selvbiografiske aspektene er desto mer framtreddende i denne samlinga. Solstad forteller om sin oppvekst i Sandefjord, og når Solstad skriver om andre forfattere og deres forfatterskap, skriver han vel så mye om seg selv og sine egne utgivelser. Samlinga oppfattes som en ”arkivaktig” fortelling, fortalt etter Solstads egen hukommelse. Boka er preget av mer samfunns- og kulturkritikk enn tredje samling. Solstad angriper ytringskultur i ”Om ytringsfriheten” og i svanesangen tar han opp kampen mot de kommersielle kreftene i bokbransjen. Men kritikernes tillitt til Solstads vurderingsevne er betydelig svekket med åra. Svanesangens kritikk er grovmasket og ytringsfrihet-teksten avslører en desillusjonert forfatter som bommer på sitt tiltenkte mål: Solstad angriper ikke ytringsfriheten som prinsipp, men som praksis. Noen av kritikerne mener svanesangens kritikk er berettiget, andre peker på interessante refleksjoner om ytringsfriheten. Men alt i alt danner anmeldelsene et bilde av en ”bustehodet showmann” mer enn en seriøs forfatter og kritiker.³² I *Brand*-teksten erklærer Solstad at han atter en gang er kommunist. Kritikerne tolker ikke dette utsagnet som et forpliktende utsagn, men mener det begrenser seg til tanke- og idéstadiet. Én av kritikerne tar til motmæle og mener en slik tolkning av utsagnet bidrar til å umyndiggjøre Solstad.

Oppgavas hypotese er todelt. Bevegelsen fra den saksorienterte og samfunnskritiske essaytradisjonen til gullpenntradisjonen, innebærer en endring både i stil og i innhold. Innholdsmessig ser vi en stor forandring i Solstads sakprosaetekster, som peker i den retningen hypotesen forutsetter. I siste halvdel av 1960-åra og i det påfølgende tiåret er Solstads sakprosa et verktøy for kritikk, rettet mot litteraturen, kulturen og samfunnet.

³² Olaf Haagensen bruker formuleringen ”bustehodet showmann” i sin anmeldelse av *Artikler 2005–2014*.

Sakprosatekstene har en utadrettet, kritisk funksjon. Når Solstad trekker seg tilbake fra offentligheten på begynnelsen av 1980-tallet, er sakprosatekstene i ferd med å miste denne funksjonen. I andre samling vender Solstad seg innover, mot romanen, sitt forfatterskap, og sine forfatterkollegaer og venner. Men en viss grad av utadvendthet kan spores i enkelte tekster, der Solstad angriper den litterære institusjonen. *14 artikler på 12 år* representerer et mellomstadium: Solstad har et bein i hver tradisjon.

Artikler 1993–2004 kan betraktes som Solstads endelige brudd med den samfunnskritiske og saksorienterte essaytradisjonen. Samlinga domineres av personlige bagatelltekster om ikke-offentlige anliggender. Vi kan lese de samme type tekstene i *Artikler 2005–2014*. Vennehilsninger og tekster om reiser og sport er i flertall, og de personlige og selvbiografiske aspektene er blitt enda mer framtrædende. Fjerde samling inneholder flere samfunns- og kulturkritiske tekster enn tredje samling, men tekstene viser at Solstad forholder seg mindre forpliktende til samtida enn han gjorde i 1970-åra. Solstads endrede forfatterambisjon bekrefter denne påstanden. Fløgstad ser antydninger til småborgerlige problemstillinger i Solstads forfatterskap allerede i første samling, men denne tendensen forsterkes betraktelig med åra. I 2004 er flere av kritikerne sikre i sin sak: Solstads forfatterambisjon er å skrive tidløs kunst. Solstad bryr seg mindre med å henvende seg til sin egen samtid, og er mer opptatt av frykten for å bli stempla som tidstypisk kunst av framtidige generasjoner. Med denne ambisjonen plasserer Solstad seg i gullpenntradisjonen, sammen med de småborgerlige, kanoniserte gullpennene som skriver om ”allmenngyldige” emner. Den tidlige Solstad skreiv for samtida, den seine Solstad skriver for framtida.

Den stilistiske forandringen i Solstads artikkelsamlinger er også tydelig. Det er ikke slik at den samfunnskritiske og saksorienterte essayisten skriver monologisk, og gullpennessayisten dialogisk. Holberg ytrer samfunnskritikk på en dialogisk måte, det samme gjør Vinje. Solstads endrede stil, fra monologisk i første samling, til ”romanaktig” og litterært i andre samling, og dialogisk, prosessuelt og anekdotisk i tredje og fjerde samling, er i seg selv ikke en bekreftelse på at den seine Solstad kan betraktes som en gullpennessayist. Men det er kombinasjonen av en informal, dialogisk og prosessuell skrivemåte, og et mer bagatellmessig, personlig og selvbiografisk innhold, som gjør at Solstad plasserer seg i gullpenntradisjonen med både tredje og fjerde artikkelsamling.

Litteraturliste

Artikkelsamlingene

Solstad, D. (1993). *14 artikler på 12 år*. Oslo: Oktober.

Solstad, D. (2000). *Artikler om litteratur 1966–1981* [1981]. Oslo: Oktober.

Solstad, D. (2004). *Artikler 1993–2004*. Oslo: Oktober.

Solstad, D. (2015). *Artikler 2005–2014*. Oslo: Oktober

Anmeldelser av artikkelsamlingene

Aagenæs, B. (1993). 14 artikler på 12 år. *Nationen*, 1. november, s. 24.

Aavitsland, K. B. (2015). Skriv seg sjølv inn i historia. *Dag og Tid*, 3. juli, s. 29.

Anonym (1981). Dag Solstad med sentrale essays. *Fredriksstad Blad*, 20. november, s. 15.

Askelund, J. (1981). Dag Solstads Artikler om litteratur 1966–81. *Rogalands avis*, 14. desember, s. 16.

Bache-Wiig, H. (1981). Dag Solstad mellom kritikk og selvkritikk: Artikler om litteratur 1966–1981. *Samtidslitteratur 81*, ekstrasnummer av *Samtiden*, s. 73–75.

Borge, T. (1993). Moe ikke til å lese på senga. *Klassekampen*, 6. oktober, s. 16.

Borge, A. (2015). Nødvendighetene. *Vagant*, 27(4), 106–112.

Christiansen, A. (2004). Skrivemåten er alt. *Dag og Tid* [Internett], 28. august. Tilgjengelig fra: <<http://old.dagogtid.no/arkiv/2004/35/bokm1/>> [13.06.16].

Christiansen, A. (2015). Dag Solstads essays: Best når det gjelder Ibsen. *Aftenposten* [Internett], 4. juli. Tilgjengelig fra: <<http://www.aftenposten.no/kultur/Dag-Solstads-essays-Best-nar-det-gjelder-Ibsen-34197b.html>> [13.06.16].

Eidsvåg, T. (2015). Best uten ball. *Adresseavisen* [Internett], 11. juni. Tilgjengelig fra: <<http://www.adressa.no/pluss/article11189509.ece>> [13.06.16].

Eikli, G. (1982). Dag Solstad som forfatterkritiker: «Alt jeg står for betyr ingenting». *Fædrelandsvennen*, 8. januar, s. 6.

Enger, R. (1993). Markant stemme. *Bergens tidende*, 11. oktober, s. 45.

Farsethås, A. (2004). Stilsikre bagateller. *Dagens Næringsliv Morgen*, 21. august, s. 47.

Fløgstad, K. (1981). Hand til munn. *Dag og tid*, 10. desember, s.13.

Haagensen, O. (2015). Stykkevis og delt. *Morgenbladet* [Internett], 12. mai. Tilgjengelig fra: <https://morgenbladet.no/boker/2015/stykkevis_og_delt> [13.06.16].

Hagen, E. B. (2004). Mildere nå, mildere. *Morgenbladet* [Internett], 3. september. Tilgjengelig fra: <<https://morgenbladet.no/2004/09/mildere-na-mildere>> [13.06.16].

Haugen, T. (2004). Alle tiders Solstad. *Dagsavisen Morgen*, 18. august, s. 19.

- Haugen, T. (2015). Det er slik det er med Solstad. *Dagsavisen* [Internett], 12. juni.
Tilgjengelig fra: <<http://www.dagsavisen.no/kultur/boker/det-er-slik-det-er-med-solstad-1.365917>> [13.06.16].
- Hegge, P. E. (1993). En bok som når langt ut over menigheten: Underfundige Solstad. *Aftenposten*, 26. september, s. 11.
- Hverven, T. E. (2015). Arroganse, ydmykhet. *Klassekampen* [Internett], 13. juni. Tilgjengelig fra:<<http://www.klassekampen.no/article/20150613/ARTICLE/150619907>> [13.06.16].
- Igland, A. K. (2015). Solstads mange blikk på tilværelsen. *Fædrelandsvennen*, 21. juli, s. 26.
- Jensen, B. (1993). Dag Solstads fryd og glede. *Dagbladet*, 26. september, s. 5.
- Johansen, K. (1993). Hva i all verden er en roman?. *Klassekampen*, 24. september.
- Jónsson, J. S. (1981). Respekten for arbeid. Solstad-artikler gjennom femten år. *Klassekampen*, 12. november, s. 5.
- Kraugerud, H. A. (2004). En må-ha bok fra feilbarlig forfatter. *Prosa*, 10 (5), s. 16–18.
- Myhre, A. S. (2004). Viktige bagateller. *Klassekampen*, 17. august, s. 20.
- Næss, H. (2015). Muntre og myndige artikler fra gubben mot strømmen. *Ny Tid* [Internett], 7. juli. Tilgjengelig fra: <<https://www.nytid.no/muntre-og-myndige-artikler-fra-gubben-mot-strommen/>> [13.06.16].
- Pedersen, F. H. (2004). Blomster til det norske folk. *Bergens Tidende Morgen*, 30. august, s. 33.
- Rem, T. (2004). Solstad – i all beskjedenhet. Uviktige innspill og tindrende trivialiteter. *Dagbladet*, 18. august, s. 52.
- Riiser, L. (2004). Smiler alvorlig. *Vårt Land*, 20. september.
- Risa, E. O. (1993). Lukten av litteratur. *Stavanger Aftenblad*, 24. september, s. 18.
- Skjeldal, G. (2015). Profet for sitt eige land. *Bergens Tidende*, 12. juni, s. 32.
- Sletteland, K. (2004). Vennlig Solstad. *Vagant*, nr. 4, s. 90–93.
- Stanghelle, J. (1993). Til en dannet offentlighet. *Vårt land*, 30. desember, s. 17.
- Stemland, T. (2004). Litt trist utgivelse fra Solstad. *Aftenposten*, 23. august, s. 8.
- Talén, T. (1993). Alvorlig morsomt. *Verdens Gang*, 24. september, s. 54.
- Tjønneland, E. (1993). Dag Solstad er lei. *Morgenbladet* [Internett], 24. september.
Tilgjengelig fra: <<https://morgenbladet.no/1993/09/dag-solstad-er-lei>> [13.06.16].
- Ustvedt, Y. (2004). Artikkeldikteren Dag Solstad. *Verdens Gang*, 23. august, s. 48–49.
- Wulfsberg, M. (2015). Selvbiografisk samling fra Solstad. *Dagbladet* [Internett], 12. juni.
Tilgjengelig fra:

<<http://www.dagbladet.no/2015/06/12/kultur/pluss/ekstra/litteraturanmeldelser/anmelder/39616492/>> [13.06.16].

Annen litteratur

Andersen, P. T. (1987). Kritikk og kriterier. *Vinduet*, 41 (3), s. 17–23.

Andersen, P. T. (1995). Danjanistikk og kritikk. Lie, S. og Nysted, L. red. *Samtale med et svin*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag, 12–25.

Anonym (1996). Tilbake til det klassiske essayet. *Morgenbladet* [Internett], 20. desember. Tilgjengelig fra: <<https://morgenbladet.no/1996/12/tilbake-til-det-klassiske-essayet>> [14.06.16].

Anonym (ukjent årstall). Forlaget Oktober. Tilgjengelig fra: <<http://www.oktober.no/Boeker/Pocket/Pocket-skjoennlitteratur/Artikler-om-litteratur-1966-1981>> [14.06.16].

Beardsley, M. (1981). *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism* [1958]. New York: Hackett Publishing Company.

Bech-Karlsen, J. (2003). Forvirring om essayet. *Morgenbladet* [Internett], 22. august. Tilgjengelig fra: <<http://www.klassekampen.no/23664/article/item/null/forvirring-om-essayet>> [14.06.16].

Beyer, D. (1996). Norsk litteraturkritikks historie. Et forskningsfelt. *Det glatte lag. Tanker om litteraturkritikk*. Oslo: Aschehoug og Norsk Litteraturkritikerlag, s. 54–59.

Darnton, R. (2003). Hva er bøkernes historie?. Rem, T. red. *Bokhistorie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, s. 43–47.

Engelstad, C. F. (1967). Innledning. *Norske essays*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, s. IX–X.

Ervik, A. (2011). Arne Garborgs hemn. *Morgenbladet* [Internett], 28. januar. Tilgjengelig fra: <https://morgenbladet.no/boker/2011/arne_garborgs_hemn> [14.06.16].

Forsner, T. (2002). *Kritik av kritiken. 1900-talets svenska litteraturkritik*. Gråbo: Bokförlaget Anthropos.

Forsner, T. (2004). Dagspresselogikk og litteraturkritikk. *Morgenbladet* [Internett], 5. mars. Tilgjengelig fra: <<https://morgenbladet.no/2004/03/dagspresselogikk-og-litteraturkritikk>> [14.06.16].

Haarberg, J. (1985). *Vinje på vrangen*. Oslo: Universitetsforlaget

Haarberg, J. (1987). Essayet: Holberg, Montaigne og ”de gamle”. *Edda. Hefte 1*, (1), 74–77.

Haas, G. (1982). Essayets særmerke og topoi. *Essayet i Norge. Fjorten riss av ein tradisjon*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 229–238.

Hagen, A. (2013). *Dag Solstad. Uskrevne memoarer*. Oslo: Forlaget Oktober.

- Hagen, E. B. (2014). Litteraturkritikk mot strømmen II. *Morgenbladet* [Internett], 10. juli. Tilgjengelig fra: <https://morgenbladet.no/boker/2014/litteraturkritikk_mot_strommen_ii> [14.06.16].
- Haugen, T. (2012). Virkelighetens stil. Noen nedslag i Dag Solstads sakprosaforfatterskap. *Prosa*, 18 (1), s. 19–27.
- Heggelund, K. (1977). Innledning. *Ludvig Holberg. Essays*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag, s. 9–10.
- Johannesen, G. (1977). Etterord. Holberg og Essayet. *Ludvig Holberg. Essays*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag, s. 111–136.
- Jørgensen, J. C. (1999). *Sprogblomster i spinatbedet. En bog om kritikersproget*. København: Fremad.
- Kierulf, A., Rønning, H. (2008). Solstads autoritære lengsel. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 25 (4), s. 387–388.
- Lillebø, S. (2015). Utfordrer norsk essayistikk. *Morgenbladet* [Internett], 25. september. Tilgjengelig fra: <<https://morgenbladet.no/2015/09/utfordrer-norsk-essayistikk-0>> [14.06.16].
- Longum, L. (1981). Forord. *Med gullpenn. Norsk skrivekunst i mange former – om mennesker, opplevelser og meninger*. Oslo: Den Norske Bokklubben, s. 5–7.
- Müller, O. B. (2008). Skyldes svak lesning. *Klassekampen* [Internett], 5. juni. Tilgjengelig fra: <<http://www.klassekampen.no/54457/article/item/null/-skyldes-svak-lesning>> [14.06.16].
- Nielsen, E. (1970). Forord. *Norsk skrivekunst* [1958]. Oslo: J. W. Cappelens Forlag, s. VIII, XIII.
- Rem, T. (2013). Litteratur og autoritet. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 30 (4), s. 388.
- Strøksnes, M. (2015). Innsnevring av kampsonen. *Morgenbladet* [Internett], 5. oktober. Tilgjengelig fra: <<https://morgenbladet.no/portal/2015/09/innsnevring-av-kampsonen>> [14.06.16].
- Svedjedal, J. (1998). Kritiska tankar. Om litteraturkritiken och det litterära systemet. *Tidsskrift för litteraturvetenskap*, 27 (1), s. 49–60.
- Tenningen, S. (2015). Ny utopi: Det opplyste folkeessayet. *Morgenbladet* [Internett], 16. oktober. Tilgjengelig fra: <<https://morgenbladet.no/ideer/2015/10/ny-utopi-det-opplyste-folkeessayet>> [14.06.16].
- Time, S. (1982). Borgaren og satyren – moment til eit bilde av Vinje som essayist i DØLEN. *Essayet i Norge. Fjorten riss av ein tradisjon*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 16–24.

- Tjønneland, E. (2015). Essayisten par excellence. *Vagant* [Internett], 11. februar. Tilgjengelig fra: <<http://www.vagant.no/essayisten-par-excellence-nils-kjaer/>> [14.06.16].
- Vassenden, E. (2004). *Den store overflaten. Tekster om samtidslitteraturen*. Oslo: Damm & søn.
- Østenstad, I. (2009). *Hvorfor så stor? En litterær diskursanalyse av Dag Solstads forfatterskap* [doktoravhandling]. Oslo: Universitet i Oslo.